

מרכז אנגלברג לילדים ולנוער

**הפרויקט הלאומי של הקהילה האתיופית בישראל
הערכת השפעת התכנית לסיוע לימודי
על הישגי התלמידים, 2008-2010**

דליה בן-רבי ♦ רות ברוך-קוברסקי ♦ וצ'יסלב קונסטנטינוב

המחקר הוזמן ומומן על-ידי הפרויקט הלאומי לקהילה האתיופית בישראל

הפרויקט הלאומי לקהילה האתיופית בישראל מהווה שותפות בין
הפדרציות היהודיות של צפון אמריקה (JFNA), ממשלת ישראל, נציגי
הארגונים של קהילת יוצאי אתיופיה, הסוכנות היהודית לישראל (JAFI),
ג'וינט-ישראל (JDC) וקרן היסוד

הפרויקט הלאומי של הקהילה האתיופית בישראל
הערכת השפעת התכנית לסיוע לימודי
על הישגי התלמידים, 2008-2010

וצ'סלב קונסטנטינוב

רות ברוך-קוברסקי

דליה בן-רבי

המחקר הוזמן ומומן על-ידי הפרויקט הלאומי לקהילה האתיופית בישראל

הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה מהווה שותפות בין הפדרציות היהודיות של צפון אמריקה (JFNA), ממשלת ישראל, נציגי הארגונים של קהילת יוצאי אתיופיה, הסוכנות היהודית לישראל (JAFI), ג'וינט-ישראל (JDC) וקרן היסוד

יוני 2013

ירושלים

תמוז תשע"ג

עריכת לשון: בלהה אלון
תרגום לאנגלית (תמצית מחקר והודעת פרסום): נעמי הלסטד
הפקה והבאה לדפוס: לסלי קליינמן

מאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל
מרכז אנגלברג לילדים ולנוער
ת"ד 3886
ירושלים 91037

טלפון : 02-6557400

פקס : 02-5612391

כתובת באינטרנט : www.jdc.org.il/brookdale

דואר אלקטרוני : brook@jdc.org.il

פרסומים נוספים של המכון בנושאים קשורים

דוחות הערכה נוספים על הפרויקט הלאומי ליוצאי אתיופיה

בן רבי, ד.; ברוך-קוברסקי, ר.; קונסטנטינוב, ו. 2011. הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה: תכנית הסיוע הלימודי - מחקר הערכה מסכם. דמ-577-11.

ברוך-קוברסקי, ר.; כהן-נבות, מ. 2009. הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה - מרכזי נוער 2008 - דוח הערכה שני. דמ-531-09.

ברוך-קוברסקי, ר.; כהן-נבות, מ. 2009. הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה - התכנית למניעת השימוש בסמים ואלכוהול 2008 - מחקר הערכה. דמ-544-09.

כהן-נבות, מ.; ברוך-קוברסקי, ר.; לוי, ד.; קונסטנטינוב, ו. 2008. תכנית SPACE של הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה: הסיוע הלימודי ומרכזי הנוער (2006/7-2005/6) מחקר הערכה. תמ-28-08.

פרסומים נוספים של המכון בנושאים דומים:

בן רבי, ד.; עמיאל, ש. 2010. תכניות תגבור לימודי לאחר שעות אחר הלימודים: מטרות, דרכי פעולה ומדדים לבחינת איכות התכנית. דמ-567-10.

חביב ג'.; בן-רבי, ד.; סומך, ס.; קונסטנטינוב, ו.; אנג'ל, מ. 2012. הערכת פרויקט PACT ו-PACT+ לקידום ילדים יוצאי אתיופיה בגיל הרך והוריהם: דוח מסכם. דמ-628-12.

חביב, ג'.; הלבן-אילת, ח.; שץ, א.; אלמוג, י. 2010. מעקב אחר אינדיקטורים מרכזיים למצבה של האוכלוסייה האתיופית ברמה הארצית. דמ-560-10.

כאהן-סטרבצ'ינסקי, פ.; לוי, ד.; קונסטנטינוב, ו. 2010. בני נוער עולים בישראל - תמונת מצב עדכנית. דמ-561-10.

כהן-נבות, מ.; לוי, ד.; קונסטנטינוב, ו.; עוואדיה, א.; ברוך-קוברסקי, ר.; חסין ט. 2009. מיפוי דרכי הפעולה של בתי-הספר היסודיים וחטיבות הביניים לקידום התלמידים המתקשים. דמ-509-09.

כאהן-סטרבצ'ינסקי, פ.; ואזן-סיקרין, ל.; לוי, ד. 2008. תכנית נוער "מסיכון לסיכוי" - ממצאי מחקר ההערכה. דמ-515-08.

להזמנת פרסומים נוספים ניתן לפנות למאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל, ת"ד 3886, גבעת הג'וינט, ירושלים 91037, טל': 02-6557400, פקס: 02-5612391, דואר אלקטרוני: brook@jdc.org.il
ניתן לעיין בפרסומים אלה גם באתר המכון: www.jdc.org.il/brookdale

תמצית מחקר

הפרויקט הלאומי של הקהילה האתיופית בישראל הוקם בשנת 2004 והגיע להיקף נרחב של פעילות החל משנת הלימודים תשס"ו (2005/6). מטרתו היא לאפשר לבני נוער יוצאי אתיופיה לממש את מלוא הפוטנציאל הטמון בהם, ולהגביר את סיכוייהם לניעות חברתית ולשילוב עתידי בהמשך הלימודים ובשוק העבודה.

הפרויקט מהווה שותפות בין הפדרציות היהודיות של צפון אמריקה (JFNA), ממשלת ישראל, נציגי הארגונים של קהילת יוצאי אתיופיה, הסוכנות היהודית לישראל (JAFI), ג'וינט-ישראל (JDC) וקרן היסוד. הפרויקט ממומן בשותפות על-ידי ממשלת ישראל והקהילות היהודיות. מִמד ייחודי של הפרויקט הוא השילוב של יוצאי אתיופיה בישראל בכל מרכיבי הפרויקט, בוועד המנהל הארצי ובוועדות המקומיות, ובתכנון אסטרטגי של הפרויקט, ניהולו והפיקוח עליו.

הפרויקט כולל מספר מרכיבים משלימים: תכנית סיוע לימודי, מרכזי נוער לפעילות לאחר שעות הלימודים, פיתוח מנהיגות ברמה ארצית ומקומית, והקמת ועדות היגוי מקומיות אשר פועלות לשילוב הקהילה האתיופית בפעילות, ומעגנות את מעורבות הרמה המוניציפלית. דוח זה מתייחס לתכנית הסיוע הלימודי בלבד.

תכנית הסיוע הלימודי פועלת בקרב תלמידים יוצאי אתיופיה מחטיבות הביניים ומבתי-ספר תיכוניים (כיתות ז'-י"ב) והיא שואפת לשפר את הישגיהם בלימודים, ולצמצם את הפער בהישגים בינם לבין התלמידים האחרים, עם דגש מיוחד על בחינות הבגרות. זאת, באמצעות מתן מענים לימודיים, רגשיים וחברתיים, תוך נקיטה בגישה רגישת-תרבות שנועדה להעניק תשומת-לב לצורכיהם הייחודיים.

לאורך השנים התכנית יושמה באמצעות מספר גופים פדגוגיים: מכון ברנקו וייס, אורט ישראל, החברה למתנ"סים, חברת אדיוסיסטמס, בית ציפורה ועמותת "מקסם". היקף ההשתתפות בתכנית הגיע לשיאו ב-2007/8. בשנה זו, היא יושמה ב-26 ישובים וכ-6,700 תלמידים בכיתות ז' עד י"ב השתתפו בה. מאז 2008/9 הייתה ירידה במספר המשתתפים עקב ירידה משמעותית במימון התכנית. בשנת 2011/12 התכנית יושמה ב-19 יישובים והשתתפו בה כ-3,800 תלמידים, המהווים כ-22% מסך התלמידים האתיופים בכיתות ז' עד י"ב. בכך, היא עדיין מהווה את תכנית ההתערבות הגדולה ביותר למען תלמידים יוצאי אתיופיה בחינוך העל-יסודי.

מאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל מלווה את הפרויקט במחקר הערכה מאז תחילתו, תוך התמקדות הן בתכנית הסיוע הלימודי והן בתכניות נוספות (מרכזי הנוער והתכנית למניעת סמים ואלכוהול). דוח זה הוא דוח נוסף בסדרת דוחות הבוחנים את השפעת תכנית הסיוע הלימודי. בדוחות קודמים הצגנו את ממצאי המחקר על יישום התכנית, שביעות רצון של התלמידים ומנהלי בתי-הספר מהתכנית, והערכה שלהם לגבי התרומה של התכנית. הממצאים הראו שהמנהלים והתלמידים מביעים שביעות רצון רבה מהתכנית, ורובם מרגישים שהתכנית תרמה להתקדמות התלמידים במידה רבה או רבה מאוד בתחומים לימודיים ובתחומים חברתיים-רגשיים.

כמו-כן, אנו עוקבים מהתחלת התכנית אחר ההישגים בבחינות הבגרות של המשתתפים המגיעים לכיתה י"ב, על בסיס קובצי הנתונים של משרד החינוך. ממצאים אלו הוצגו בדוחות קודמים.

הדוח הנוכחי מתמקד בשתי מטרות מרכזיות של התכנית: שיפור אחוזי הזכאות לתעודות בגרות (כולל תעודת בגרות המאפשרת הרשמה לאוניברסיטה), וקידום התלמידים למסלולי לימודים ברמה גבוהה, הן בחטיבות הביניים והן בחטיבות העליונות, ומציג ממצאים חדשים המעודכנים לשנת הלימודים 2009/10.

לדוח זה חשיבות מיוחדת, מכיוון שזו הפעם הראשונה שניתן לבחון את השפעת התכנית על תלמידים שהשתתפו בה במשך שלוש שנים רצופות (תשס"ח-תש"ע 2007/8-2009/10)). הדבר מאפשר לקבל תמונה על ההשפעה המצטברת של התכנית על תלמידים שהשתתפו בתכנית החל מכיתה י. הדבר משמעותי מכיוון שאנו מצפים שככל שתלמידים ייחשפו מספר שנים רב יותר לתכנית, תרומתה להישגיהם תגדל. כפי שיוצג בהמשך, הממצאים מצביעים על השפעה ניכרת של התכנית על הישגי התלמידים.

השפעת התכנית על הישגי התלמידים בבחינות הבגרות

מדידת הישגי התכנית מתמקדת בבחינת ההישגים בבחינות הבגרות בסוף הלימודים בבית-הספר התיכון. אנו בוחנים מספר אינדיקטורים של הישגי הבגרות, כשהעיקריים בהם הם: שיעור הזכאים לתעודת בגרות ושיעור הזכאים לתעודת בגרות העומדת בדרישות ההרשמה לאוניברסיטה.¹

בכל המדדים, הישגי משתתפי התכנית היו טובים יותר מאלו של תלמידים יוצאי אתיופיה שלא השתתפו בה. אך, כדי להעריך באיזו מידה ניתן ליחס את ההישגים הגבוהים יותר להשפעת התכנית, יש צורך לבצע ניתוח מעמיק יותר ולהשוות את הישגי המשתתפים להישגי תלמידים בקבוצות השוואה. על מנת לעמוד על השפעת התכנית, ביצענו השוואה לשתי קבוצות השוואה שונות:

1. השוואה בין ההתקדמות של תלמידים יוצאי אתיופיה בתכנית לבין התקדמות התלמידים שאינם יוצאי אתיופיה שלומדים באותם בתי-ספר: השוואה זו יכולה להבחין בין השפעת התכנית לבין גורמים אחרים שמשפיעים על כל התלמידים במערכת החינוך, ובמיוחד על בתי-ספר אלו, כמו, למשל, שינויים בתכנית הלימודים או בשיטות הלימוד.

2. השוואה בין ההתקדמות של תלמידי יוצאי אתיופיה בתכנית לבין התקדמותם של תלמידים יוצאי אתיופיה שלא השתתפו בתכנית, אך הם בעלי מאפיינים דומים ולמדו בבתי-ספר דומים: השוואה זו מאפשרת לנו להפריד את השפעת התכנית מגורמים אחרים שמשפיעים על הישגי תלמידים יוצאי אתיופיה בכל הארץ.

שני סוגי הבדיקות מצביעים על השפעה משמעותית מאוד של התכנית על הישגיהם של התלמידים יוצאי אתיופיה שהשתתפו בה, בכל מדדי בחינות הבגרות שנבדקו. כמו-כן, נמצאה עלייה משמעותית בהשפעת התכנית לאורך שנות הפעלתה בבית-הספר: ככל שהתלמידים נחשפו לתכנית במשך יותר שנים (כלומר, החלו לקבל סיוע כשהיו בכיתה נמוכה יותר), השפעתה על הישגיהם הייתה גדולה יותר.

¹ תעודה המותנית במעבר בחינה באנגלית בהיקף של 4 יחידות לימוד לפחות.

להלן פירוט הממצאים :

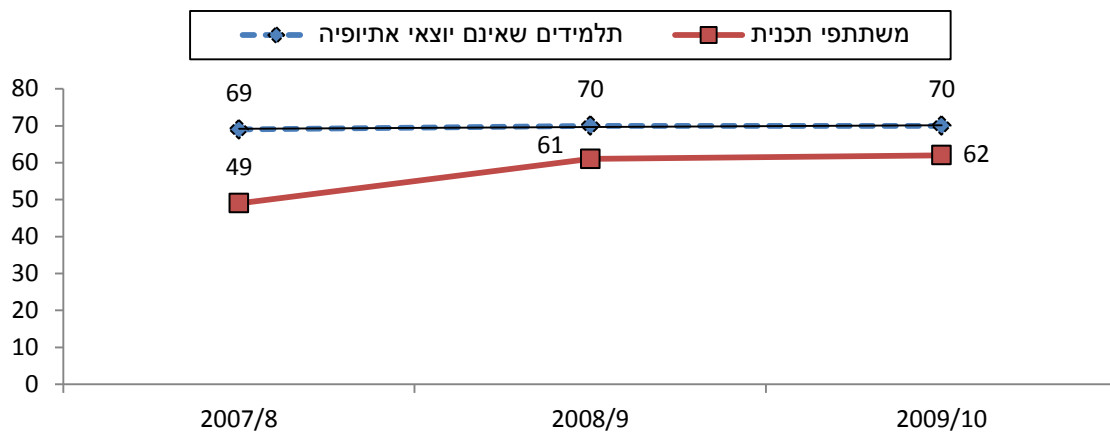
1. צמצום הפערים ביחס לתלמידים שאינם יוצאי אתיופיה, באותם בתי-ספר, בין השנים 2007/8-2009/10 :

הניתוח נעשה ביחס ל-28 בתי-ספר שהשתתפו בתכנית לפחות 3 שנים, ובחן את השינויים בהישגיהם של המשתתפים בתכנית לעומת קבוצות השוואה.

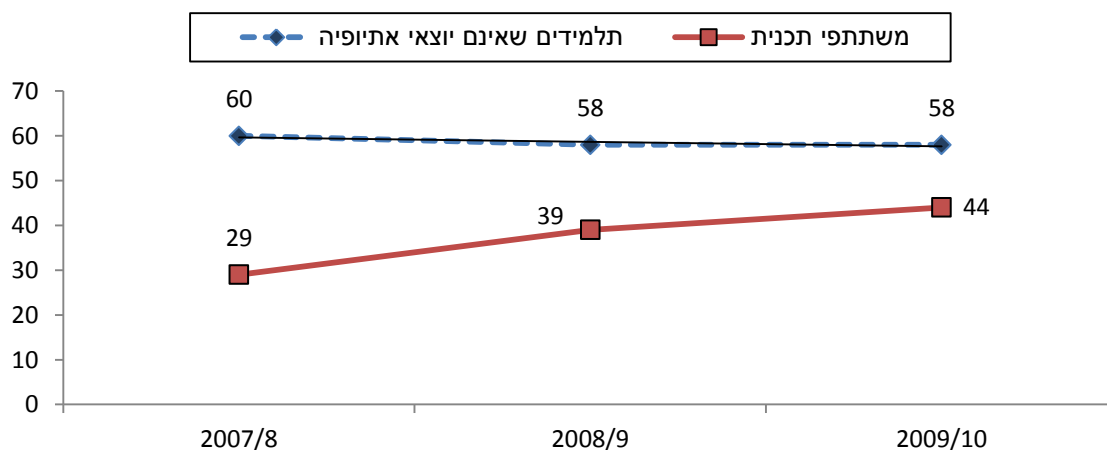
♦ **אחוז התלמידים הזכאים לבגרות עלה בקרב משתתפי התכנית מ-49% בשנת תשס"ח (2007/8) ל-62% בשנת תש"ע (2009/10).** לעומת זאת, התלמידים שאינם יוצאי אתיופיה לא התקדמו, לכן הפער בין שתי הקבוצות הצטמצם ב-13 נקודות האחוז, מ-20 נקודות האחוז ל-7 נקודות האחוז בלבד (צמצום של 65% מהפער) (ראו תרשים 1).

♦ **אחוז התלמידים הזכאים לתעודת בגרות העומדת בדרישות ההרשמה לאוניברסיטה עלה בקרב משתתפי התכנית מ-29% בשנת תשס"ח (2007/8) ל-44% בשנת תש"ע (2009/10).** לעומת זאת, התלמידים שאינם יוצאי אתיופיה לא התקדמו והפער בין הקבוצות הצטמצם ב-17 נקודות האחוז, מ-31 נקודות האחוז ל-14 נקודות האחוז (צמצום של 55% מהפער) (ראו תרשים 2).

תרשים 1: אחוז הזכאים לתעודת בגרות בשנים תשס"ח-תש"ע (2007/8-2009/10) בקרב תלמידי כיתות י"ב שהשתתפו בתכנית ובקרב תלמידים שאינם יוצאי אתיופיה באותם בתי-הספר (28 בתי-ספר שהשתתפו בתכנית במשך כל שלוש השנים)

תרשים 2: אחוז הזכאים לתעודת בגרות המאפשרת הרשמה לאוניברסיטה בשנים תשס"ח-תש"ע (2007/8-2009/10) בקרב תלמידי כיתות י"ב שהשתתפו בתכנית ובקרב תלמידים שאינם יוצאי אתיופיה באותם בתי-הספר (28 בתי-ספר שהשתתפו בתכנית במשך כל שלוש השנים)

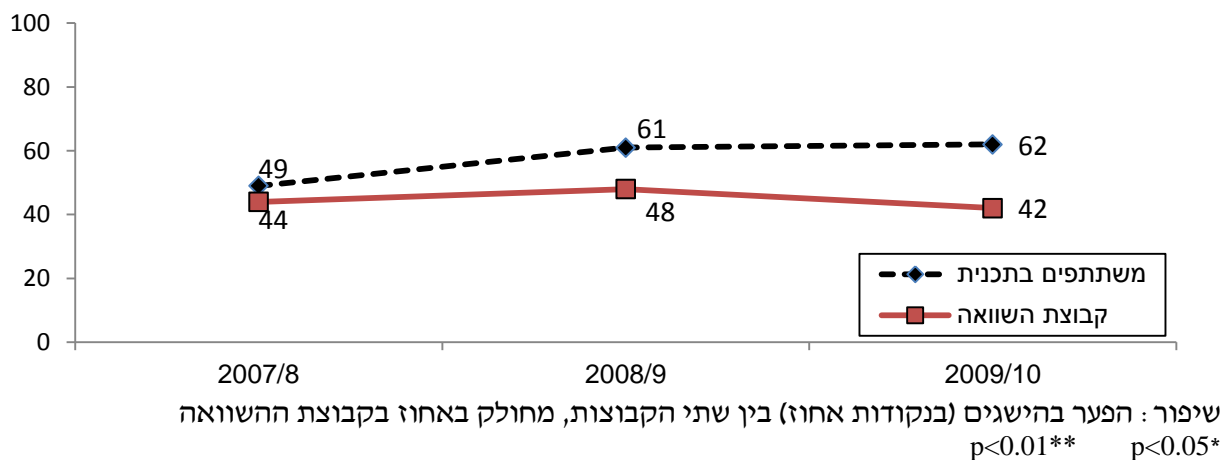
2. בחינת הישגיהם של משתתפי התכנית לעומת תלמידים יוצאי אתיופיה בעלי מאפיינים דומים, שלא השתתפו בתכנית, 2007/8-2009/10:

♦ **אחוז התלמידים הזכאים לתעודת בגרות עלה בקרב משתתפי התכנית מ-49% בשנת תשס"ח (2007/8) ל-62% בשנת תש"ע (2009/10).** לעומת זאת, תלמידים שלא השתתפו בתכנית, לא התקדמו. כך, בשנת תש"ע (2009/10) למשתתפי התכנית היה יתרון של 20 נקודות האחוז על התלמידים שלא השתתפו בתכנית (לעומת יתרון של 5 נקודות האחוז בלבד בשנת תשס"ח (2007/8) (ראו תרשים 3).

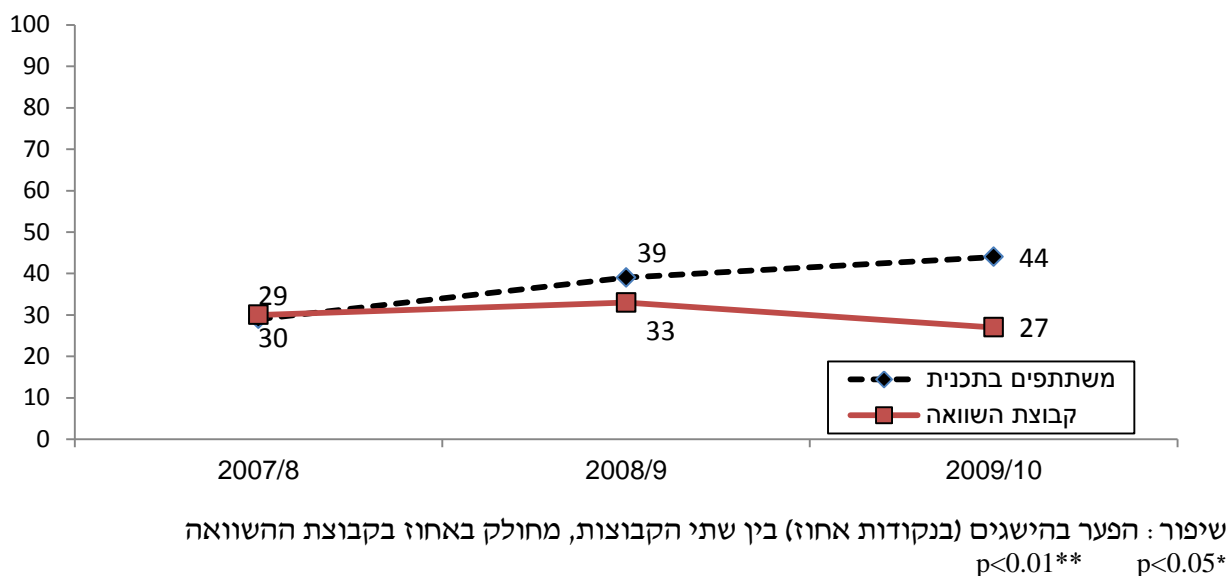
♦ **אחוז התלמידים הזכאים לתעודת בגרות העומדת בדרישות ההרשמה לאוניברסיטה עלה בקרב משתתפי התכנית מ-29% בשנת תשס"ח (2007/8) ל-44% בשנת תש"ע (2009/10).** לעומת זאת, התלמידים שלא השתתפו בתכנית, לא התקדמו. כך, בשנת תש"ע (2009/10) למשתתפי התכנית היה יתרון של 17 נקודות האחוז על התלמידים שלא השתתפו בתכנית (לעומת שיוויון בהישגים בשנת תשס"ח (2007/8) (ראו תרשים 4).

תרשים 3: אחוז הזכאים לתעודת בגרות בשנים תשס"ח-תש"ע (2009/10-2007/8) בקרב תלמידי כיתות י"ב שהשתתפו בתכנית (28 בתי-ספר שהשתתפו בתכנית במשך כל שלוש השנים) ובקרב קבוצת השוואה, ואחוז השיפור בהישגים

תרשים 4: אחוז הזכאים לתעודת בגרות המאפשרת הרשמה לאוניברסיטה בשנים תשס"ח-תש"ע (2009/10-2007/8) בקרב תלמידי כיתות י"ב שהשתתפו בתכנית (28 בתי-ספר שהשתתפו בתכנית במשך כל שלוש השנים) ובקרב קבוצת השוואה, ואחוז השיפור בהישגים

השפעת התכנית ניכרת במיוחד בקרב התלמידים בעלי ההישגים הנמוכים ביותר במבחני המיצ"ב שנערכו בהיותם בכיתה ח. השווינו בין משתתפי התכנית בשנים 2010-2008 שנבחנו במבחני המיצ"ב בהיותם בכיתה ח והשיגו את הציונים הנמוכים ביותר, לבין תלמידים בעלי הישגים דומים במבחני המיצ"ב, שלא השתתפו בתכנית. נמצא כי שיעור בעלי הזכאות לתעודת בגרות העומדת בדרישות ההרשמה לאוניברסיטה כפול מאשר השיעור בקרב התלמידים שלא השתתפו בתכנית.

הערות לסיכום

לסיכום, ממצאי המחקר מצביעים על השפעה ניכרת של התכנית על הישגי התלמידים שהשתתפו בה: העלאת אחוזי הזכאות לתעודת בגרות, ואף העלאת אחוזי הזכאות לתעודת בגרות העומדת בדרישות ההרשמה לאוניברסיטאות, וצמצום משמעותי של הפערים לעומת תלמידים שאינם יוצאי אתיופיה. תרומות אלו מצטרפות לתרומות לרווחת התלמידים ולהישגיהם לאורך שנות לימודיהם בחטיבת הביניים ובבית-ספר תיכון, עליהן הצביע המחקר בשלבים קודמים. ממצאים נוספים של המחקר מביאים עדויות לעלייה בהיקף התלמידים הלומדים במסלולי לימוד מתקדמים באנגלית, דבר העשוי לבשר על המשך שיפור באיכות תעודות הבגרות לעתיד.

יש גם לציין, כי בשנים קודמות מספר המשתתפים בתכנית היה גדול יותר, וחלק מהתלמידים שהיו בעבר בתכנית הפסיקו להשתתף בה כתוצאה מהצמצום התקציבי. ייתכן ששנות ההשתתפות שלהם בתכנית בכיתות נמוכות יותר תרמו גם להישגים של תלמידים אלה בבחינות הבגרות.

יש לזכור כי התכנית עדיין לא הגיעה למיצוי הפוטנציאל שלה, הן משום שרק החל משנת הלימודים האחרונה סיימו את לימודיהם בבית-הספר התיכון תלמידים שקיבלו סיוע מהתכנית מאז תחילת לימודיהם בחטיבת הביניים, והן משום שחלק ממאמצי התכנית (לדוגמה, בנושא קידום תלמידים למסלולי לימוד מתקדמים יותר, באנגלית ובמתמטיקה - כפי שתוארו בגוף הדוח) התפתחו רק בשנים האחרונות. בשנים הבאות ניתן יהיה להמשיך ולבחון את השפעת התכנית על תלמידים שמיצו את מרב התמיכה שהיא יכולה לספק להם.

כפי שצוין במבוא, רק כ-22% מסך התלמידים יוצאי אתיופיה בכיתות ז עד י"ב השתתפו בתכנית בשנת 2011/12, ואחוז קצת יותר גבוה בשנת 2007/8. כפי שפורט בגוף הדוח, בשנים מאז תחילת התכנית חל שיפור בהישגיהם בבחינות הבגרות של כלל התלמידים יוצאי אתיופיה (משתתפים ולא משתתפים בתכנית). השיפור בהישגיהם של התלמידים שהשתתפו בתכנית לאורך השנים מהווה גורם משמעותי בשיפור זה. למרות זאת, קיימים עדיין פערים משמעותיים בין הישגיהם של כלל התלמידים יוצאי אתיופיה לבין הישגי כלל התלמידים בחינוך העברי, ובעיקר, כפי שמוצג בגוף הדוח, ביחס לבנים.

ככל שיותר תלמידים יגיעו לכיתת י"ב לאחר שהשתתפו בתכנית כבר החל מחטיבת הביניים, יש לצפות שהשפעת התכנית על הישגיהם תלך ותגדל. אם ניתן יהיה להרחיב את התכנית בשנים הבאות כך שתכלול אחוז גבוה יותר מהתלמידים יוצאי אתיופיה ניתן לצפות לצמצום רב יותר של הפערים.

ממצאי המחקר הופצו ונדונו עם מפעילי התכנית ומממניה, ומשמשים כבסיס להמשך המאמצים לשיפור התכנית והמשך הפצתה.

דברי תודה

ברצוננו להודות לכל מי שסייע במחקר ואפשר את ביצועו. בראש ובראשונה לד"ר נגיסט מנגשה, המנכ"לית היוצאת של הפרויקט הלאומי לקהילה האתיופית בישראל; למר רוני אקלה, המנכ"ל הנכנס; לאמיר טואבה, מנהל תפעול הפרויקט הלאומי; ולגרייס רודניצקי האחראית על קשרי החוץ בפרויקט. תודה מיוחדת גם למפקחים מטעם הפרויקט הלאומי שסייעו לנו בתהליך הלמידה ואיסוף הנתונים.

אנו מודים גם לאחראים על התכנית מטעם הגופים המפעילים את תכנית הסיוע הלימודי של הפרויקט הלאומי: שירלי רימון, מרב אלקן וסעיד ענבסי על שיתוף הפעולה שלהם ושל אנשי צוותם, וכמובן לכל הרכזים ומנחי הנוער הפועלים מטעמם שבנדיבותם סייעו לנו לאסוף את הנתונים, ושיתפו אותנו בניסיונם ובתובנותיהם.

תודה מיוחדת גם לצוותי בתי-הספר ולתלמידים שהשתתפו בראיונות, שתרמו ושיתפו אותנו במידע המוצג במחקר זה.

אנו מבקשים להודות למשרד החינוך שהעמיד לרשותנו נתונים לצורך ביצוע המחקר. ובמיוחד לגב' אריאלה כנעני, האחראית על חדר המחקר.

תודה למרים כהן-נבות, מנהלת מרכז אנגלברג לילדים ונוער, אשר ליוותה מחקר זה מראשיתו ותרמה רבות מתובנותיה ומניסיונה. תודה לפרופ' ג'ק חביב, מנכ"ל מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל, על התמיכה וההדרכה במהלך השלבים השונים של המחקר.

אנו מודים לעמיתינו במכון: לאסף בן שוהם ואסף שרון על הליווי והייעוץ הסטטיסטי, לחן תמיר-צוק מנהלת היחידה לעבודת שדה, ולמיכל כץ שארגנה את עבודת השדה ואיסוף הנתונים, לרונלי רותם שסייעה בהכנת הדוח ולרויטל אביב-מתוק שסייעה בעיצוב וארגון הדוח. תודה לבלהה אלון על העריכה וללסלי קליינמן על ההפקה וההבאה לדפוס.

תוכן עניינים

1	מבוא	1
1	1.1 הפרויקט הלאומי	1
2	1.2 פריסת התכנית	2
3	2. מטרת המחקר	3
4	3. השפעת התכנית על הישגי התלמידים בבחינות הבגרות	4
	3.1 הישגים לימודיים של התלמידים יוצאי אתיופיה בהשוואה לכלל התלמידים בבת-ספר	
4	בחינוך העברי הממלכתי והממלכתי-דתי, ערב הפעלת התכנית	4
	3.2 מאפייני תלמידי כיתות י"ב המשתתפים בתכנית בשנת תש"ע (2009/10) והישגיהם	
5	בבחינות הבגרות	5
8	3.3 השפעת התכנית על הישגי המשתתפים	8
14	3.4 שינויים בהישגים בבחינות הבגרות של יוצאי אתיופיה בארץ לאורך השנים	14
16	4. השפעת התכנית על מסלולי הלימוד של התלמידים	16
16	4.1 חלוקת תלמידים להקבצות לימוד: רקע תיאורטי	16
18	4.2 תיאור המחקר	18
19	4.3 עבודתה של תכנית הסיוע הלימודי בנושא הקבצות הלימוד בחטיבות הביניים	19
22	4.4 התפלגות התלמידים בין ההקבצות השונות בכיתות ט	22
23	4.5 מסלולי הלימוד ובחינות הבגרות של משתתפי התכנית בחטיבות העליונות	23
25	5. סיכום	25
27	ביבליוגרפיה	27
	נספחים	
30	נספח א: מאפייני התלמידים	30
31	נספח ב: שיטת הניתוח לבחינת השפעת התכנית על ההישגים בבחינות הבגרות	31
	נספח ג: זכאות לבגרות וזכאות לבגרות המאפשרת קבלה לאוניברסיטה בקרב כלל התלמידים	
	בחינוך העברי הממלכתי והממלכתי-דתי וכלל יוצאי אתיופיה בשנים תשס"א	
32	(2000/1) - תש"ע (2009/10)	32

רשימת לוחות

3.2 מאפייני תלמידי כיתות י"ב המשתתפים בתכנית בשנת תש"ע (2009/10) והישגיהם בבחינות הבגרות

לוח 1 : הישגים בבחינות הבגרות של תלמידי כיתות י"ב בקרב כלל התלמידים בחינוך העברי הממלכתי והממלכתי-דתי, בקרב כלל יוצאי אתיופיה בארץ, ובקרב תלמידים שהשתתפו בתכנית, בשנת תש"ע (2009/10)

6

לוח 2 : הישגים בבחינות הבגרות של תלמידי כיתות י"ב בקרב כלל התלמידים בחינוך העברי הממלכתי והממלכתי-דתי, כלל יוצאי אתיופיה בארץ, ובקרב תלמידים שהשתתפו בתכנית, בשנת תש"ע (2009/10) - בניס לעומת בנות

7

3.3 השפעת התכנית על הישגי המשתתפים

לוח 3 : תוצאות בדיקת השפעת השתתפות בתכנית על הישגי תלמידי כיתות י"ב יוצאי אתיופיה בבחינות הבגרות בשנים תשס"ח-תש"ע (2007/8-2009/10), לפי ציון ממוצע במיצ"ב

14

4.5 מסלולי הלימוד ובחינות הבגרות של משתתפי התכנית בחטיבות העליונות

לוח 4 : אחוז הניגשים לבחינות בגרות במתמטיקה ובאנגלית בהיקפים שונים, בקרב משתתפי התכנית, יוצאי אתיופיה בארץ וכלל התלמידים בחינוך העברי הממלכתי והממלכתי-דתי, תש"ע (2009/10)

23

לוח 5 : אחוז תלמידי כיתות י"ב יוצאי אתיופיה שניגשו לבחינות בגרות ב-4 יחידות לימוד או יותר במתמטיקה ובאנגלית ב-28 בתי-ספר שהשתתפו בתכנית בכל אחת מהשנים 2010-2008

24

רשימת תרשימים

1.2 פריסת התכנית

תרשים 1 : מספר בתי-הספר ומספר היישובים המשתתפים בתכנית הסיוע הלימודי לאורך שנות הפעלתה : מתשס"ה (2004/5) ועד תשע"ב (2011/12)

2

תרשים 2 : מספר התלמידים המשתתפים בתכנית הסיוע הלימודי לאורך שנות הפעלתה : תשס"ה (2004/5) עד תשע"ב (2011/12)

2

3.3 השפעת התכנית על הישגי המשתתפים

תרשים 3 : אחוז הזכאים לתעודת בגרות בשנים תשס"ח-תש"ע (2007/8-2009/10) בקרב תלמידי כיתות י"ב המשתתפים בתכנית ובקרב תלמידים שאינם יוצאי אתיופיה באותם בתי-הספר (28 בתי-ספר שהשתתפו בתכנית במשך כל שלוש השנים)

10

תרשים 4 : אחוז הזכאים לתעודת בגרות המאפשרת הרשמה לאוניברסיטה בשנים תשס"ח-תש"ע (2007/8-2009/10) בקרב תלמידי כיתות י"ב המשתתפים בתכנית ובקרב תלמידים שאינם יוצאי אתיופיה באותם בתי-הספר (28 בתי-ספר שהשתתפו בתכנית במשך כל שלוש השנים)

10

11 תרשים 5 : אחוז הזכאים לתעודת בגרות בשנים תשס"ח-תש"ע (2007/8-2009/10) בקרב תלמידי כיתות י"ב המשתתפים בתכנית (28 בתי-ספר שהשתתפו בתכנית במשך כל שלוש השנים) ובקרב קבוצת השוואה ואחוז השיפור בהישגים

12 תרשים 6 : אחוז הזכאים לתעודת בגרות המאפשרת הרשמה לאוניברסיטה בשנים תשס"ח-תש"ע (2007/8-2009/10) בקרב תלמידי כיתות י"ב המשתתפים בתכנית (28 בתי-ספר שהשתתפו בתכנית במשך כל שלוש השנים) ובקרב קבוצת השוואה ואחוז השיפור בהישגים

15 **3.4 שינויים בהישגים בבחינות הבגרות של יוצאי אתיופיה בארץ לאורך השנים**
תרשים 7 : אחוז הזכאות לתעודת בקרב כלל התלמידים בחינוך העברי ובקרב כלל יוצאי אתיופיה בשנים תשס"ה (2000/1) - תש"ע (2009/10)

15 תרשים 8 : אחוז הזכאות לתעודת בגרות המאפשרת הרשמה לאוניברסיטה בקרב כלל התלמידים בחינוך העברי ובקרב כלל יוצאי אתיופיה¹ בשנים תשס"ה (2000/1) - תש"ע (2009/10)

1. מבוא

1.1 הפרויקט הלאומי

הפרויקט הלאומי של הקהילה האתיופית בישראל מהווה שותפות בין הפדרציות היהודיות של צפון אמריקה (JFNA), ממשלת ישראל, נציגי הארגונים של קהילת יוצאי אתיופיה, הסוכנות היהודית לישראל (JAFI), גיוינט-ישראל (JDC) וקרן היסוד. שותפות זו מתבטאת בייצוג השותפים בגופים המנהלים של הפרויקט ובשותפות כספית.

מטרתו של הפרויקט הלאומי היא לאפשר לבני הנוער יוצאי אתיופיה לממש את מלוא הפוטנציאל הטמון בהם, ולהגביר את סיכוייהם לניעות חברתית ולשילוב עתידי בשוק העבודה. הפרויקט הלאומי ייחודי בכך שהוא מתמקד בהכללתם של חברי קהילת יוצאי אתיופיה בכל ההיבטים של פעילותו, כולל יישום, פיקוח, תכנון אסטרטגי וקבלת החלטות.

תכנית הסיוע הלימודי של הפרויקט הלאומי פועלת בקרב תלמידים מחטיבות הביניים ובתי-ספר תיכוניים (כיתות ז'-י"ב) והיא שואפת לשפר את הישגיהם של תלמידים יוצאי אתיופיה בלימודים, ולצמצם את הפער בהישגים בינם לבין התלמידים האחרים, עם דגש מיוחד על בחינות הבגרות. זאת באמצעות מתן מענים לימודיים, רגשיים וחברתיים, תוך נקיטה בגישה רגישת-תרבות שנועדה להעניק תשומת-לב לצורכיהם הייחודיים. התכנית יושמה לאורך השנים באמצעות מספר גופים פדגוגיים: מכון ברנקו וייס, אורט ישראל, החברה למתנ"סים, חברת אדיוסיסטמס, בית ציפורה ועמותת "מקסם".²

הזכאות לתעודת הבגרות, ואיכותה של התעודה, נחשבות מדדים מרכזיים של הצלחה בלימודים, והן מהוות דרישות חובה כדי להמשיך להשכלה גבוהה. עם זאת, חשוב לציין שגם סיום 12 שנות לימוד (ללא תעודת בגרות) תוך פיתוח מוטיבציה, הרגלי למידה, התמדה ותחושת מסוגלות, מהווה הישג שיכול לקדם את התלמיד בהמשך חייו. בדוח זה אנו מתמקדים בניתוח של ההישגים בבחינות הבגרות, אך בשלבים קודמים של המחקר הראינו כי קיימת תרומה משמעותית לתלמידים גם בהיבטים האחרים (בן רבי ואחרים, 2011).

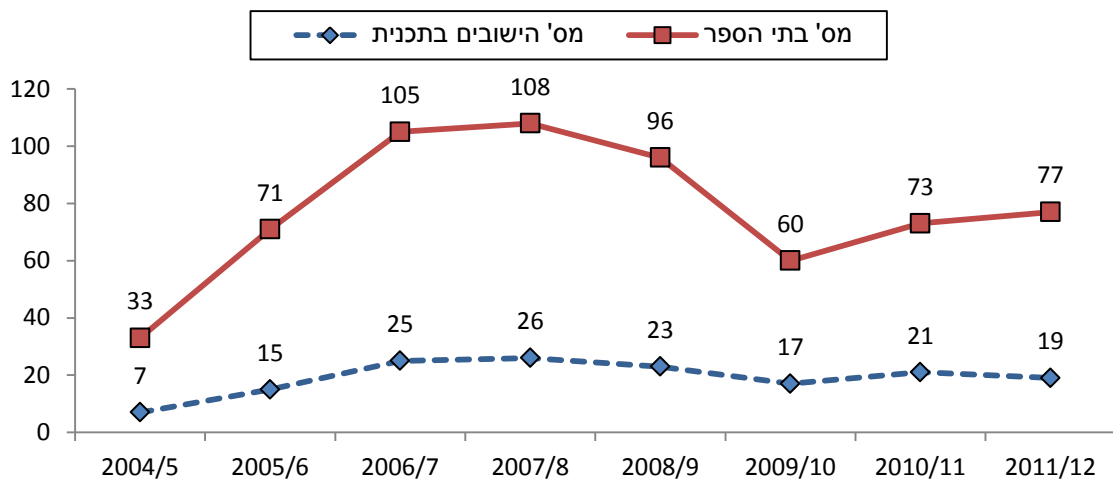
במסגרת התכנית התלמידים משתתפים בתגבור לימודי אחרי שעות הלמידה בבית-הספר. התגבור מתקיים בקבוצות למידה קטנות והוא ניתן בעיקר במקצועות אנגלית, מתמטיקה ושפה. בנוסף לתגבור הלימודי משתתפים התלמידים גם בפעילויות העשרה וחלקם מקבלים גם ליווי אישי של איש מצוות התכנית, הכולל מעקב צמוד אחר הישגי התלמידים, הגברת המוטיבציה ללמידה, חיזוק תחושת המסוגלות האישית ויצירת קשר עם הורי התלמידים במקרה הצורך (מנגשה, 2010; אקלה, 2011).

² בשנת 2005 פעל מכון ברנקו וייס לבדו, בשנת 2006 הצטרפו לתכנית גם אורט ישראל, החברה למתנ"סים ועמותת מקסם, בשנת 2007 הצטרף גם בית ציפורה, בשנת 2010 עמותת מקסם יצאה מהתכנית, ובשנת 2011 הצטרפה לתכנית חברת אדיוסיסטמס.

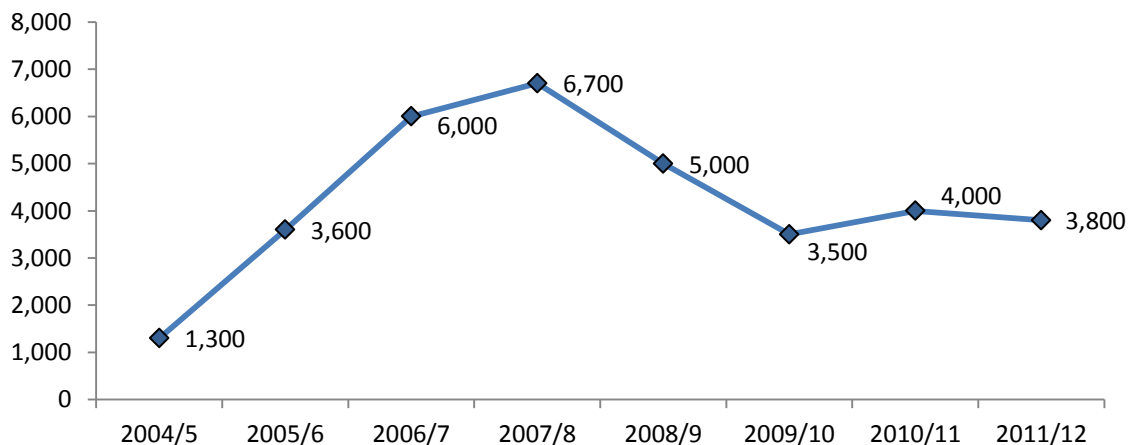
1.2 פריסת התכנית

התכנית צמחה במהירות בשנות פעילותה הראשונות ומספר המוקדים בהם היא פעלה גדל מ-33 בתי-ספר ב-7 יישובים בשנת הלימודים תשס"ה (2004/5), לשיא של 108 בתי-ספר ב-26 יישובים בשנת הלימודים תשס"ח (2007/8). משנת תשס"ט (2008/9) חל צמצום בהיקף התכנית, ובשנת תשע"ב (2011/12) השתתפו בתכנית 77 בתי-ספר מ-19 יישובים שונים (אקלה, 2011) (תרשים 1). הנתון המשמעותי ביותר הוא מספר התלמידים המשתתפים בתכנית. כך, עם תחילת התכנית בשנת תשס"ה, עמד מספר התלמידים על כ-1,300 תלמידים, והגיע לשיא של כ-6,700 תלמידים בשנת הלימודים תשס"ח. בשנת תשע"ב ירד מספר התלמידים המשתתפים בתכנית לכ-3,800 תלמידים (תרשים 2). צמצום היקף התכנית נבע מקיצוצים תקציביים איתם מתמודד הפרויקט הלאומי משנת תשס"ט (2008/9). צמצום זה הביא לכך שהפרויקט הלאומי הפסיק את פעילותו בחלק מהיישובים ומבתי-הספר, ותלמידים שהיו בעבר בתכנית הוצאו ממנה.

תרשים 1: מספר בתי-הספר ומספר היישובים המשתתפים בתכנית הסיוע הלימודי לאורך שנות הפעלתה*: מתשס"ה (2004/5) ועד תשע"ב (2011/12)

תרשים 2: מספר התלמידים המשתתפים בתכנית הסיוע הלימודי לאורך שנות הפעלתה: תשס"ה (2004/5) עד תשע"ב (2011/12)

הנתונים לקוחים מדיווח הפרויקט הלאומי למכון ברוקדייל ומדוח רבעוני של הפרויקט הלאומי (אקלה, 2011).

2. מטרת המחקר

מאירס-גיוינט-מכון ברוקדייל נתבקש בשנת תשס"ה (2004/5) ללוות את פעילות הפרויקט במחקר הערכה על אודות מרכיבים מרכזיים בתכנית. זאת, כדי לתרום לעיצוב התכנית ולהמשך פיתוחה, ולספק מידע כבסיס לתהליכי קבלת החלטות ותכנון המשך הפצתה. לאורך השנים ערך מכון ברוקדייל מחקרי הערכה שבחנו היבטים שונים בתכנית הסיוע הלימודי³ מזוויות שונות: ההישגים בפועל, נקודת המבט של מנהלי בתי-הספר, נקודת המבט של מפעילי התכניות ונקודת מבטם של התלמידים עצמם:

1. **בשנת תשס"ו (2005/6)** נערך מחקר בסיס אשר בחן את תכנית הסיוע הלימודי תוך דגש על יישום התכנית, כמו גם על שביעות הרצון ממנה ועל תרומותיה הנתפסות. המחקר שם דגש על נקודת מבטם של מפעילי התכנית, ובמיוחד על דיווחי הרכזים ומנחי הנוער (כהן-נבות, ואחרים, 2008).

2. **בשנת תשס"ז (2006/7)** נערך מחקר המשך, שהתייחס גם הוא ליישום התכנית, שביעות רצון ותרומות, הפעם מנקודת מבטם של אנשי הצוות בתי-הספר בהם מופעלת התכנית, ובמיוחד ניתן דגש לדיווחים של מנהלי בתי-הספר (כהן-נבות ואחרים, 2008).

3. **בשנת תש"ע (2009/10)** נערך מחקר הערכה מסכם ומקיף על כלל תכנית הסיוע הלימודי שכלל את נקודת מבטם של כלל הגורמים המעורבים בתכנית: מפעילי התכנית, מנהלי בתי-הספר והתלמידים עצמם, תוך השוואה לממצאים מהשנים הקודמות (בן-רבי ואחרים, 2011).

כמו-כן, בכל השנים נאספו ונותחו נתונים על ההישגים בבחינות הבגרות ביחס לתלמידים שסיימו כיתה י"ב, על מנת ללמוד על תוצאות התכנית והשפעתה על הישגי התלמידים. מכיוון שנתוני בחינות הבגרות כוללים גם את הישגיהם של תלמידי השנתון שנבחנו במועד חורף בשנה העוקבת, ציוני בחינות הבגרות נגישים לעבודה מחקרית רק כשנה לאחר שהתלמידים נבחנו בבחינות הבגרות. באופן זה, ניתוח הישגי הבגרות נעשה עד כה עבור תלמידים שסיימו כיתה י"ב בשנים תשס"ז (2006/7), תשס"ח (2007/8) ותשס"ט (2008/9) (כהן נבות ואחרים, 2008; בן רבי, ואחרים, 2011).

בפרק הבא יתוארו הישגי התלמידים שסיימו כיתה י"ב בשנת תש"ע (2009/10), השנה האחרונה שיש כרגע לגביה נתוני בחינות בגרות נגישים לעבודה מחקרית. בשנה זו מרבית התלמידים שסיימו כיתה י"ב (86%) נחשפו לתכנית במשך שלוש שנים לפחות, כלומר, במשך כל שנות לימודיהם בבית-הספר התיכון. תלמידים אלו לא נחשפו בהכרח לתכנית בהיותם בחטיבת הביניים, ולכן עדיין לא מדובר בחשיפה להשפעה הפוטנציאלית המלאה של התכנית. דוח זה מביא, בפעם הראשונה, ניתוח משולב המתייחס לכלל תלמידי כיתות י"ב שהשתתפו בתכנית בשנים תשס"ח-תש"ע (2007/8-2009/10). ניתוח זה מאפשר להגיע לאומדנים יציבים יותר של השפעת התכנית (ראו הסבר בהמשך).

³ לאורך השנים נערכו גם מחקרים על תכניות נוספות של הפרויקט הלאומי - מרכזי הנוער (כהן-נבות ואחרים, 2008; ברוך-קוברסקי וכהן-נבות 2009א), והתכנית למניעת השימוש בסמים ואלכוהול (ברוך-קוברסקי וכהן-נבות, 2009ב).

בהמשך יוצגו ממצאי מחקר שנערך בשנת תשע"א (2010/11) ובחן את השלכות התכנית על מסלולי הלימוד של התלמידים יוצאי אתיופיה בבת-הספר המשתתפים בה, תוך התייחסות להקבצות הלימוד (בחטיבות הביניים) ולמסלולי הלימוד אליהם ניגשים תלמידי התכנית בבחינות הבגרות.

3. השפעת התכנית על הישגי התלמידים בבחינות הבגרות

לצורך המחקר נעשה שימוש בנתונים ארציים של משרד החינוך, על כל התלמידים בישראל, יוצאי אתיופיה ושאינם יוצאי אתיופיה:

1. **קובץ הישגים בבחינות הבגרות**: קובץ המכיל מידע על אודות תלמידי כיתות י"ב בארץ בשנים תשס"ה (2004/5) - תש"ע (2009/10), והישגיהם בבחינות הבגרות.
2. **קובץ תלמידים בכיתות ח-י"ב**: קובץ המכיל מידע על אודות כלל התלמידים בארץ (כולל המסגרת החינוכית בה למדו) בשנים תשס"ה (2004/5) - תש"ע (2009/10).
3. **קובץ מוסדות**: קובץ ובו נתונים על מאפייני בתי-הספר בהם למדו התלמידים: סוג פיקוח, מדד טיפוח, מספר תלמידים וכד'.
4. **קובץ הישגי מיצ"ב**⁴: קובץ המכיל מידע על אודות תלמידי כיתות ח בארץ בשנים תשס"ה (2004/5) - תש"ע (2009/10), והישגיהם בבחינות המיצ"ב.

3.1 הישגים לימודיים של התלמידים יוצאי אתיופיה בהשוואה לכלל התלמידים בבת-ספר בחינוך העברי הממלכתי והממלכתי-דתי,⁵ ערב הפעלת התכנית

התכנית החלה לפעול בשנת תשס"ה (2004/5) על רקע פערים ניכרים בין הישגיהם הלימודיים של התלמידים יוצאי אתיופיה, לבין הישגי כלל התלמידים בחינוך העברי הממלכתי והממלכתי-דתי. להלן מוצגים נתונים המדגימים פערים אלה, הן לגבי הישגים בתחילת חטיבת הביניים (כיתה ח) והן לגבי הישגים בבחינות הבגרות, בתום הלימודים בבית-ספר תיכון.

הישגי התלמידים בכיתה ח, בשנת תשס"ה (2004/5), על פי מבחני המיצ"ב:⁶

- ◆ במתמטיקה: הציון הממוצע של תלמידים יוצאי אתיופיה היה 40 נקודות לעומת 63 נקודות בקרב כלל התלמידים בחינוך העברי.
- ◆ באנגלית: הציון הממוצע של תלמידים יוצאי אתיופיה היה 50 נקודות לעומת 70 נקודות בקרב כלל התלמידים בחינוך העברי.
- ◆ בעברית: הציון הממוצע של תלמידים יוצאי אתיופיה היה 62 נקודות לעומת 72 נקודות בקרב כלל התלמידים בחינוך העברי.

⁴ המיצ"ב - "מדדי יעילות וצמיחה בית-ספרית", הוא מערכת מדדים בית-ספריים, המשמשת כלי עבודה מרכזי בעבור מנהל בית-הספר וצוותו לתכנון משאבים וניצולם. המיצ"ב מתקיים בארבעה תחומי דעת: שפת אם (עברית/ערבית), מתמטיקה, אנגלית ומדעים (מדע וטכנולוגיה), בכיתות ה-ו-ח. בכל שנה מתקיים המבחן בכרבע מבתי-הספר בישראל.

⁵ בתי-ספר המגישים תלמידים לבגרות.

⁶ מתוך קובץ הישגי מיצ"ב של משרד החינוך, ניתוח מיוחד של מאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל.

◆ במדעים: הציון הממוצע של תלמידים יוצאי אתיופיה היה אף הוא 62 נקודות לעומת 77 נקודות בקרב כלל התלמידים בחינוך היהודי.

הישגי התלמידים בבחינות הבגרות בשנת תשס"ה (2004/5):

- ◆ בוגרי כיתות י"ב שהיו זכאים לתעודת בגרות: 36% מבין התלמידים יוצאי אתיופיה, לעומת 59% מבין כלל התלמידים בחינוך העברי הממלכתי והממלכתי-דתי.
- ◆ בוגרי כיתות י"ב שהיו זכאים לתעודת בגרות אשר מאפשרת קבלה לאוניברסיטה:⁷ 18% מבין התלמידים יוצאי אתיופיה, לעומת 52% מבין כלל התלמידים בחינוך העברי הממלכתי והממלכתי-דתי.

פערים אלה מדגישים את האתגר שעמד בפני התכנית לסיוע לימודי במאמציה לשפר את ההישגים של התלמידים יוצאי אתיופיה.

3.2 מאפייני תלמידי כיתות י"ב המשתתפים בתכנית בשנת תש"ע (2009/10) והישגיהם בבחינות הבגרות

- ◆ בשנת תש"ע (2009/10) השתתפו בתכנית 472 תלמידי כיתות י"ב מ-40 בתי-ספר שונים,⁸ המהווים כ-16% מכלל תלמידי כיתות י"ב יוצאי אתיופיה בארץ. זאת, לעומת שיא של כ-25% בשנת תשס"ח (2007/8).⁹
- ◆ שני-שלישים (66%) מהתלמידים יוצאי אתיופיה שלמדו בבתי-הספר שבתכנית אכן השתתפו בה.
- ◆ מרבית תלמידי כיתות י"ב שהשתתפו בתכנית בשנת תש"ע היו בנות (66%), ורובם היו ילידי הארץ (74%).
- ◆ משפחותיהם של תלמידים אלו מאופיינות בממוצע של 4.8 ילדים למשפחה, כאשר 74% מהתלמידים חיים במשפחות בנות 4 ילדים ומעלה, ו-56% מהתלמידים חיים במשפחות בהן ישנם 5 ילדים ומעלה.
- ◆ כמחצית מאמהות התלמידים (56%) לא למדו כלל.
- ◆ רוב תלמידי כיתות י"ב שהשתתפו בתכנית (76%) למדו בבתי-ספר בהם יוצאי אתיופיה מהווים פחות מרבע מכלל תלמידי בית-הספר.
- ◆ משתתפי התכנית בשנת תש"ע למדו בבתי-ספר בהם 66% מכלל תלמידי כיתות י"ב בבתי-הספר היו זכאים לבגרות,¹⁰ נתון הגבוה במקצת מהממוצע בכלל בתי-הספר בחינוך העברי הממלכתי

⁷ תעודת בגרות המאפשרת הרשמה ללימודים אקדמיים, המותנית בהצלחה בבחינה באנגלית ברמה של 4 יחידות לימוד לפחות.

⁸ ב-20 בתי-ספר נוספים בהם פעלה התכנית אין תלמידי כיתות י"ב כלל (בתי-ספר שהם חטיבות ביניים בלבד) או שאין בהם תלמידי כיתות י"ב שהשתתפו בתכנית בשנה זו.

⁹ בשנת תשס"ו (2005/6) היוו תלמידי כיתות י"ב המשתתפים בתכנית 12.5% מכלל יוצאי אתיופיה בכיתות י"ב, בשנת תשס"ז (2006/7) - 18.8%, בשנת תשס"ח (2007/8) - 24.7%, בשנת תשס"ט (2008/9) - 21.7% ובשנת תש"ע - 15.8%.

¹⁰ נתונים של זכאות כללית בבתי-הספר של התכנית, המייצגים נתון "משוקלל" לפי מספר תלמידים (ולא ממוצע של אחוזים בית-ספריים).

והממלכתי-דתי באותה השנה (62%). מדד הטיפוח של בתי-ספר אלו היה גבוה - 7.1 נקודות, כאשר 10 הוא הציון הגבוה ביותר.¹¹ בתי-הספר בהם למדו משתתפי התכנית בתש"ע אופיינו גם באחוזים גבוהים יחסית של זכאות לבגרות בקרב יוצאי אתיופיה טרם הפעלת התכנית, בשנת 2004/5: 50.3%, לעומת 35.8% בקרב כלל יוצאי אתיופיה בארץ באותה שנה.

בלוח 1 מוצגים ההישגים בבחינות הבגרות בשנת תש"ע (2009/10) של תלמידים יוצאי אתיופיה שהשתתפו בתכנית, בהשוואה לכלל תלמידי כיתות י"ב יוצאי אתיופיה בארץ וכלל התלמידים בחינוך העברי הממלכתי והממלכתי-דתי.

לוח 1: הישגים בבחינות הבגרות של תלמידי כיתות י"ב בקרב כלל התלמידים בחינוך העברי הממלכתי והממלכתי-דתי, בקרב כלל יוצאי אתיופיה בארץ, ובקרב תלמידים שהשתתפו בתכנית, בשנת תש"ע (2009/10) (באחוזים)¹

משתתפי התכנית ²	כלל יוצאי אתיופיה	כלל התלמידים	מספר תלמידים
472	3,050	76,892	
60	42	62	זכאות לתעודת בגרות מלאה
42	24	54	מתוך זה, זכאות לתעודת בגרות המאפשרת הרשמה לאוניברסיטה ³
21	19	12	תעודת בגרות חלקית: קירבה לזכאות⁴

¹ בבתי-ספר בחינוך העברי הממלכתי והממלכתי-דתי שבהם תלמידים נבחנו בבחינות הבגרות
² כולל תלמידים יוצאי אתיופיה בבתי-הספר של הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה (ENP) המשתתפים בתכנית "קדם עתידים"
³ זכאים לתעודת בגרות וניגשו לבחינה באנגלית ברמה של 4 יחידות לימוד לפחות
⁴ מעבר בחינות בגרות בהיקף של 14 יחידות לימוד לפחות, המאפשר המשך לימודים לתואר טכנאי/הנדסאי

ניתן לראות ש-60% מבוגרי כיתות י"ב יוצאי אתיופיה שהשתתפו בתכנית היו זכאים לתעודת בגרות (לעומת 42% בקרב כלל יוצאי אתיופיה בארץ), ומעט פחות ממחצית (42%) אף היו זכאים לתעודת בגרות העומדת בתנאי ההרשמה לאוניברסיטה (לעומת 24% בקרב כלל יוצאי אתיופיה בארץ). אחוזי הזכאות של תלמידי התכנית בשנה זו התקרבו לאחוזי הזכאות של כלל התלמידים בחינוך העברי הממלכתי והממלכתי-דתי בארץ, אך עדיין היו מעט נמוכים יותר, בעיקר בזכאות המאפשרת הרשמה לאוניברסיטה. בנוסף לזכאי תעודת בגרות, 21% נוספים ממשתתפי בחינות הבגרות היו קרובים להשגת זכאות לתעודת בגרות, ועברו בחינות בגרות בהיקף חלקי, המאפשר הרשמה ללימודי המשך בטכנאות/הנדסאות. בסך-הכל, 81% ממשתתפי התכנית היו זכאים או קרובים לזכאות לתעודה בגרות, לעומת 61% מכלל יוצאי אתיופיה בארץ.

כאשר בוחנים לעומק את שיעור הזכאות הכללי, מוצאים הבדל משמעותי בין בנים לבנות. הן בקרב כלל יוצאי אתיופיה והן בקרב התלמידים שהשתתפו בתכנית, הבנות הגיעו להישגים לימודיים גבוהים

¹¹ מדד טיפוח הינו מדד שנקבע על-ידי משרד החינוך. המדד מתבסס על מאפייני התלמידים ומאפייני היישוב בו נמצא בית-הספר ומוגדר בערכים בין 1 ל-10, כאשר מדד טיפוח 10 משקף בתי-ספר בהם המאפיינים החברתיים-כלכליים שנמדדו הינם נמוכים ביותר והם הזקוקים ביותר לתקציבי הטיפוח.

בהרבה מאלו של הבנים (לוח 2). ממצא זה תואם את הממצאים על הישגים טובים יותר של בנות מהגרים גם בעולם (Feliciano, 2012).

הפער בין הבנים לבנות בקרב משתתפי התכנית היה גבוה במיוחד, ואחוז הבנות המשתתפות בתכנית שהגיעו לזכאות היה אף גבוה במקצת מהאחוז המקביל בקרב כלל הבנות שלמדו בחינוך העברי (68% לעומת 65%, בהתאמה).

לוח 2: הישגים בבחינות הבגרות של תלמידי כיתות י"ב בקרב כלל התלמידים בחינוך העברי הממלכתי והממלכתי-דתי, כלל יוצאי אתיופיה בארץ, ובקרב תלמידיים שהשתתפו בתכנית, בשנת תש"ע (2009/10) - בנים לעומת בנות (באחוזים)¹

משתתפי התכנית ²		כלל יוצאי אתיופיה		כלל התלמידים		מספר תלמידים
בנות	בנים	בנות	בנים	בנות	בנים	
309	163	1,624	1,426	39,047	34,795	
68	45	51	31	65	58	זכאות לתעודת בגרות מלאה
49	29	30	18	56	51	מתוך זה, זכאות לתעודת בגרות המאפשרת הרשמה לאוניברסיטה ³
18	26	19	19	11	13	תעודת בגרות חלקית: קירבה לזכאות ⁴

¹ בבתי-ספר בחינוך העברי הממלכתי והממלכתי-דתי שבהם תלמידיים נבחנו בבחינות הבגרות

² כולל תלמידיים יוצאי אתיופיה בבתי-הספר של הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה (ENP) המשתתפים בתכנית "קדם עתידים"

³ זכאים לתעודת בגרות וניגשו לבחינה באנגלית ברמה של 4 יחידות לימוד לפחות

⁴ מעבר בחינות בגרות בהיקף של 14 יחידות לימוד לפחות, המאפשר המשך לימודים לתואר טכנאי/הנדסאי

הבנים שהשתתפו בתכנית הגיעו להישגים גבוהים מאלו של כלל הבנים יוצאי אתיופיה (45% מהבנים תלמידי התכנית היו זכאים לתעודת בגרות לעומת 31% מכלל הבנים יוצאי אתיופיה), אך עדיין קיים פער משמעותי בינם לבין כלל הבנים בחינוך העברי הממלכתי-דתי (המגיעים ל-58% זכאות לבגרות).

נתון מעניין נוסף הוא הישגיהם של תלמידיים שעלו מאתיופיה לעומת תלמידיים יוצאי אתיופיה ילידי הארץ (דור ראשון לעומת דור שני). אנו מוצאים כי בקרב כלל יוצאי אתיופיה בארץ, התלמידיים שעלו מאתיופיה הגיעו לאחוזי זכאות לתעודת בגרות גבוהים מאלו של תלמידיים ילידי הארץ: 47% מהתלמידיים העולים לעומת 39% מילידי הארץ. באופן דומה אנו מוצאים כי הבדל זה קיים גם בקרב משתתפי התכנית: 68% מהתלמידיים העולים זכאים לתעודת בגרות, לעומת 58% מילידי הארץ. הבדלים אלו יכולים לנבוע בחלקם גם מאופי בחינות הבגרות, כאשר תלמידיים עולים זכאים לתנאים מקלים בבחינות הבגרות.¹²

¹² עולה מאתיופיה מוגדר כעולה ותיק אם הוא עלה לארץ ב-12 השנים האחרונות, דהינו תלמיד שנמצא בכיתה י"ב ועלה לארץ בהיותו בן 6 יהיה זכאי לכל התנאים הכוללים, בין היתר, תוספת זמן בבחינות, אפשרות להבחן בשאלון עולה או בשאלון רגיל בתוספת 10 נקודות לציון הבחינה, ואפשרות לבחור להבחן באמהרית כשפה זרה שנייה במקום באנגלית (הדבר יוכר לצורך זכאות אך לא לצורך קבלה לאוניברסיטה). אם התלמיד התחיל את לימודיו בארץ בכיתה ט הוא יוכר כעולה חדש, ויקבל תנאי הבחנות מותאמים אף יותר, כולל אפשרות להבחן באמהרית. לפירוט מלא ראה חוזר מנכ"ל תשס"ט 3(א).

עם זאת, כאשר נבדקה הזכאות לבגרות המאפשרת הרשמה לאוניברסיטה בקרב כלל יוצאי אתיופיה בארץ נמצא כי אחוז גבוה יותר של תלמידים יוצאי אתיופיה ילידי הארץ זכאים לתעודה זו ביחס לתלמידים שעלו מאתיופיה (28% לעומת 19%, בהתאמה). לעומת זאת, בקרב משתתפי התכנית אחוז הזכאים לתעודת בגרות מסוג זה היה דומה בקרב משתתפי התכנית שהם ילידי הארץ ומשתתפי התכנית שהם עולים (43% ו-42%, בהתאמה).

3.3 השפעת התכנית על הישגי המשתתפים

מהנתונים שהוצגו עד כה עולה, כי הישגיהם של תלמידי התכנית בשנת 2009/10 היו טובים יותר מהישגיהם של תלמידים יוצאי אתיופיה שלא השתתפו בתכנית, והתקרבו להישגי כלל התלמידים בחינוך העברי הממלכתי והממלכתי-דתי (בעיקר בקרב הבנות, ובעיקר ביחס לזכאות לתעודת בגרות בסיסית).

עם זאת, חשוב לציין כי גם לפני תחילת התכנית הישגיהם של התלמידים יוצאי אתיופיה באותם בתי-הספר בהם פעלה התכנית בשנת 2010 היו גבוהים יותר מאשר ההישגים של תלמידים יוצאי אתיופיה בשאר בתי-הספר.¹³ ייתכן גם שהתלמידים עצמם, שבחרו או נבחרו להשתתף בתכנית בכל בית-ספר, היו מלכתחילה בעלי יכולות לימודיות גבוהות יותר מאלה שלא השתתפו בה. בהיעדר הקצאה מקרית של תלמידים לתכנית ולקבוצת השוואה, שיטה מקובלת היא יצירת קבוצת השוואה בדיעבד, של תלמידים בעלי מאפיינים דומים שלא השתתפו בתכנית (Stuart, 2010). על מנת להעריך את המידה בה ההישגים הגבוהים יותר של משתתפי התכנית אכן משקפים את השפעת התכנית (ולא את השפעת המאפיינים ההתחלתיים שלהם או של בתי-הספר בהם למדו), ביצענו שתי השוואות:

1. השוואה ראשונה נעשתה בין הישגי התלמידים יוצאי אתיופיה לבין הישגי התלמידים שאינם יוצאי אתיופיה, באותם בתי-ספר, לאורך זמן. השוואה זו מאפשרת להפריד את השפעת התכנית מהשפעת גורמים אחרים המשפיעים על כלל מערכת החינוך ועל בתי-ספר אלו בפרט, כגון שינויים ברמת הבחינות, רפורמות ארציות או שינויים בצוותי בתי-הספר.

2. השוואה שנייה נעשתה בין הישגי משתתפי התכנית לבין הישגיהם של תלמידים יוצאי אתיופיה שלא השתתפו בתכנית, אך הם בעלי מאפיינים דומים ולמדו בבתי-ספר בעלי מאפיינים דומים. השוואה זו מאפשרת להפריד את השפעת התכנית מהשפעת גורמים אחרים המשפיעים על כלל התלמידים יוצאי אתיופיה בישראל.

בשנת 2010 היו בתכנית 28 בתי-ספר שהשתתפו בה במשך 3 שנים לפחות (כלומר, בכל שנה היו בהם תלמידי כיתות י"ב שהשתתפו בתכנית). בבתי-ספר אלה ניתן לעקוב אחר השינויים בהישגי תלמידי כיתות י"ב לאורך זמן, ניתוח המחזק את היכולת להסיק על השפעת התכנית. בתי-הספר הצטרפו לתכנית בהדרגה. כתוצאה מכך, תלמידים שסיימו את לימודיהם בכיתה י"ב בשנה הראשונה להפעלת התכנית בבית-הספר קיבלו סיוע מהתכנית רק בשנה זו; בעוד שהתלמידים שלמדו בכיתה י"ב בשנה השלישית להפעלת התכנית בבית-הספר, יכלו לקבל סיוע לאורך כל שנות לימודיהם בבית-ספר תיכון.

¹³ בשנת תשס"ה (2004/5), לפני הפעלת התכנית, כמחצית (49%) מהתלמידים יוצאי אתיופיה בבתי-הספר שהשתתפו בתכנית בשנת 2009/10 היו זכאים לתעודת בגרות, לעומת 36% מכלל התלמידים יוצאי אתיופיה (ראו פירוט מלא של מאפייני התלמידים בנספח א).

משום כך, השפעת התכנית על מסיימי כיתה י"ב אמורה לגדול ככל שביט-הספר משתתף בתכנית שנים רבות יותר. לאפקט זה אנו קוראים השפעת מידת החשיפה לתכנית.

ההנחה היא שהשיפור בהישגיהם של משתתפי התכנית יגדל עם השנים, בעוד הישגי התלמידים האחרים (תלמידים שאינם יוצאי אתיופיה באותם בתי-ספר, ותלמידים יוצאי אתיופיה בבתי-ספר דומים שלא השתתפו בתכנית), לא ישתנו, או ישתנו רק במעט.

כתוצאה מכך, הפער בין הישגי התלמידים המשתתפים בתכנית לבין הישגי תלמידים שאינם יוצאי אתיופיה יקטן עם השנים, והיתרון בהישגים של משתתפי התכנית לעומת תלמידים יוצאי אתיופיה דומים להם שלא השתתפו בתכנית, יגדל. שתי תוצאות אלה יהוו עדות להשפעת התכנית על הישגי המשתתפים בה.

יש לזכור, שבחלק מבתי-ספר בהם התכנית אינה פועלת ניתנות תשומות אחרות כמענה על צורכיהם של תלמידים יוצאי אתיופיה. לכן, השפעת התכנית אותה ניתן לבחון היא ההשפעה הקיימת מעבר לפעילויות ולתכניות האחרות המתקיימות בבתי-הספר האחרים.

ניתוח נוסף השווה את הישגי משתתפי התכנית להישגי תלמידים יוצאי אתיופיה שלא השתתפו בתכנית, אך היו בעלי הישגים דומים במבחני המיצ"ב שנערכו בהיותם בכיתה ח. ניתוח זה מאפשר לבחון את ההשפעה הדיפרנציאלית של התכנית על תלמידים בעלי רמות שונות של הישגים קודמים.

א. שינויים בהשפעת התכנית לאורך שנות הפעלתה

ניתוח זה נערך ביחס לבתי-ספר שהשתתפו בתכנית בכל אחת משלוש השנים 2008-2010 - 28 בתי-ספר מתוך 40 בתי-ספר שבהם למדו תלמידי כיתות י"ב בתכנית בשנת 2009/10. בבתי-ספר אלה למדו 86% ממשתתפי התכנית בשנה זו.

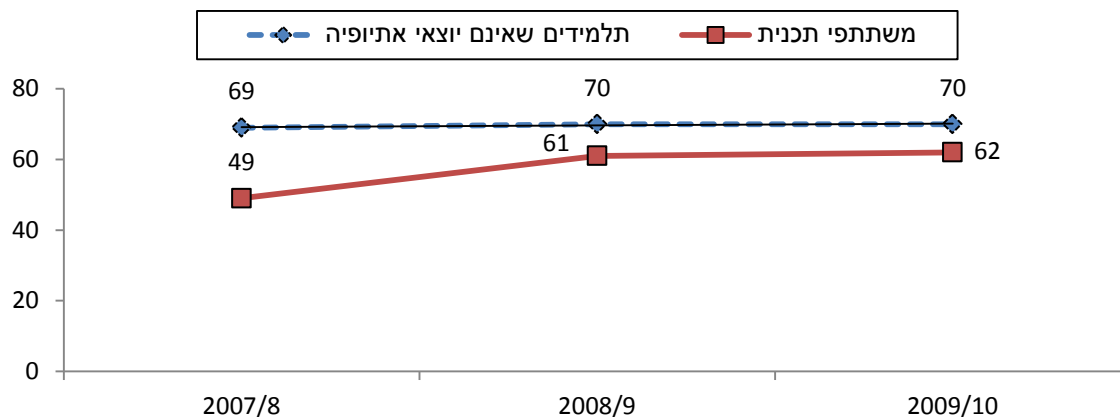
(1) השינויים בפער בין משתתפי התכנית לבין תלמידים שאינם יוצאי אתיופיה באותם בתי-הספר

השוואה בין תלמידי כיתות י"ב שהשתתפו בתכנית לבין תלמידי כיתות י"ב שאינם יוצאי אתיופיה באותם בתי-הספר מראה כי לאורך השנים לא חל כמעט שינוי בהישגי התלמידים שאינם יוצאי אתיופיה, בעוד שהישגיהם של תלמידים שהשתתפו בתכנית עלו לאורך השנים בצורה משמעותית. מגמה זו הביאה לצמצום משמעותי של הפערים בין הישגיהם של תלמידים שאינם יוצאי אתיופיה לבין הישגיהם של תלמידי התכנית באותם בתי-הספר:

♦ **אחוז התלמידים הזכאים לבגרות** (תרשים 3) עלה בקרב משתתפי התכנית מ-49% בשנת תשס"ח (2007/8) ל-62% בשנת תש"ע (2009/10), והפער בינם לבין התלמידים שאינם יוצאי אתיופיה הצטמצם ב-13 נקודות האחוז - מ-20 נקודות האחוז ל-7 נקודות האחוז בלבד (צמצום של 65% מהפער)

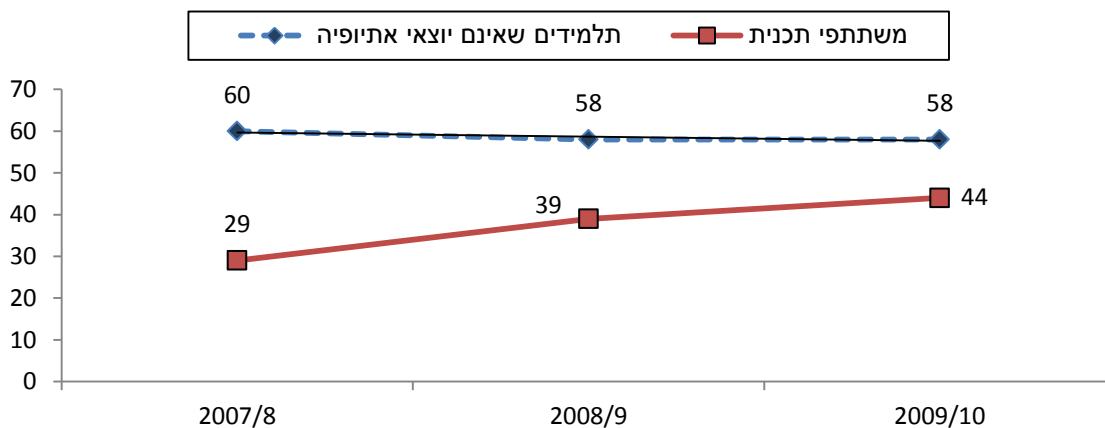
♦ **אחוז התלמידים הזכאים לתעודת בגרות העומדת בדרישות ההרשמה לאוניברסיטה** (תרשים 4) עלה בקרב משתתפי התכנית מ-29% בשנת תשס"ח (2007/8) ל-44% בשנת תש"ע (2009/10), והפער בינם לבין התלמידים שאינם יוצאי אתיופיה הצטמצם ב-17 נקודות האחוז - מ-31 נקודות האחוז ל-14 נקודות האחוז (צמצום של 55% מהפער).

תרשים 3: אחוז הזכאים לתעודת בגרות בשנים תשס"ח-תש"ע (2007/8-2009/10) בקרב תלמידי כיתות י"ב המשתתפים בתכנית ובקרב תלמידים שאינם יוצאי אתיופיה באותם בתי-הספר (28 בתי-ספר שהשתתפו בתכנית במשך כל שלוש השנים)

בשנת תשס"ח (2007/8): 330 תלמידים יוצאי אתיופיה המשתתפים בתכנית
 בשנת תשס"ט (2008/9): 406 תלמידים יוצאי אתיופיה המשתתפים בתכנית
 בשנת תש"ע (2009/10): 407 תלמידים יוצאי אתיופיה המשתתפים בתכנית

תרשים 4: אחוז הזכאים לתעודת בגרות המאפשרת הרשמה לאוניברסיטה בשנים תשס"ח-תש"ע (2007/8-2009/10) בקרב תלמידי כיתות י"ב המשתתפים בתכנית ובקרב תלמידים שאינם יוצאי אתיופיה באותם בתי-הספר (28 בתי-ספר שהשתתפו בתכנית במשך כל שלוש השנים)

בשנת תשס"ח (2007/8): 330 תלמידים יוצאי אתיופיה המשתתפים בתכנית
 בשנת תשס"ט (2008/9): 406 תלמידים יוצאי אתיופיה המשתתפים בתכנית
 בשנת תש"ע (2009/10): 407 תלמידים יוצאי אתיופיה המשתתפים בתכנית

הפער בין התלמידים יוצאי אתיופיה לבין תלמידים שאינם יוצאי אתיופיה הצטמצם במהלך שלוש השנים גם כשמסתכלים על כלל התלמידים יוצאי אתיופיה באותם בתי-ספר, ולא רק על משתתפי התכנית (המהווים 72.5% מכלל תלמידי כיתות י"ב יוצאי אתיופיה שלמדו בבתי-הספר בשנים אלה): הפער באחוז הזכאים לתעודת בגרות הצטמצם ב-10 נקודות האחוז, והפער באחוז הזכאים לתעודת בגרות העומדת בדרישות ההרשמה לאוניברסיטה הצטמצם ב-13 נקודות האחוז.

(2) השינויים ביתרון של משתתפי התכנית לעומת תלמידים יוצאי אתיופיה בעלי מאפיינים דומים,¹⁴ שלא השתתפו בתכנית

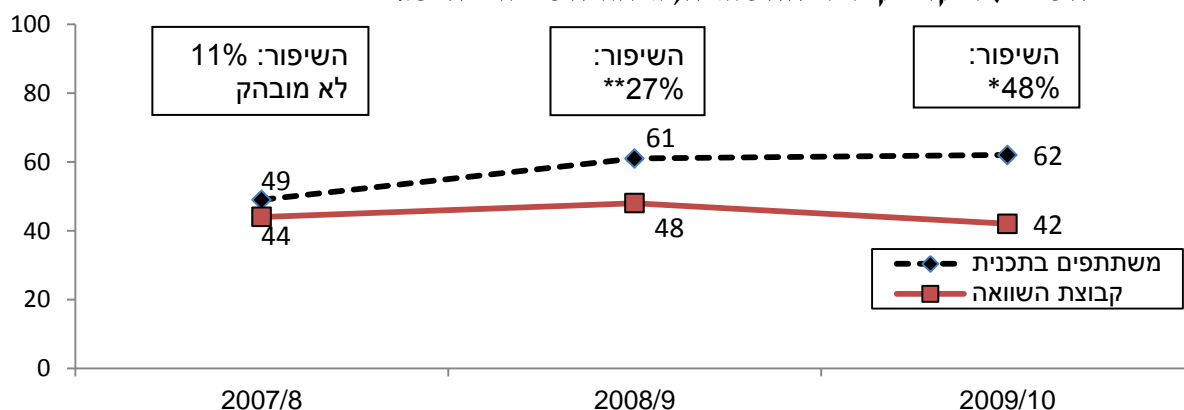
השוואה זו מראה כי בעוד אחוזי הזכאות בקרב משתתפי התכנית עלו עם השנים, הישגי התלמידים יוצאי אתיופיה שלא השתתפו בתכנית נשארו דומים ואף ירדו במעט בשנת תש"ע. כתוצאה מכך, יתרון ההישגים של משתתפי התכנית הלך וגדל, ככל שהחשיפה לתכנית גדלה:

♦ **אחוז התלמידים הזכאים לתעודת בגרות (תרשים 5) עלה בקרב משתתפי התכנית מ-49% בשנת תשס"ח (2007/8) ל-62% בשנת תש"ע (2009/10), ובשנת תש"ע היה להם יתרון של 20 נקודות האחוז על התלמידים שלא השתתפו בתכנית (לעומת יתרון של 5 נקודות האחוז בלבד בשנת תשס"ח).**

♦ **אחוז התלמידים הזכאים לתעודת בגרות העומדת בדרישות ההרשמה לאוניברסיטה (תרשים 6) עלה בקרב משתתפי התכנית מ-29% בשנת תשס"ח (2007/8) ל-44% בשנת תש"ע (2009/10), ובשנת תש"ע היה להם יתרון של 17 נקודות האחוז על התלמידים שלא השתתפו בתכנית (לעומת שוויון בהישגים בשנת תשס"ח).**

ניתן לפרש את היתרון של משתתפי התכנית לעומת תלמידים שלא השתתפו בה כשיפור בהישגיהם של משתתפי התכנית, ביחס להישגים שהיו מגיעים אליהם אם לא היו משתתפים בה. מנקודת מבט זו, הישגיהם של משתתפי התכנית בשנת 2010 (בבתי-הספר שהשתתפו בתכנית במשך שלוש שנים לפחות) השתפרו ב-48% בזכאות לתעודת בגרות, וב-63% בזכאות לתעודת בגרות העומדת בדרישות ההרשמה לאוניברסיטה.

תרשים 5: אחוז הזכאים לתעודת בגרות בשנים תשס"ח-תש"ע (2007/8-2009/10) בקרב תלמידי כיתות י"ב המשתתפים בתכנית (28 בתי-ספר שהשתתפו בתכנית במשך כל שלוש השנים) ובקרב קבוצת השוואה, ואחוז השיפור בהישגים

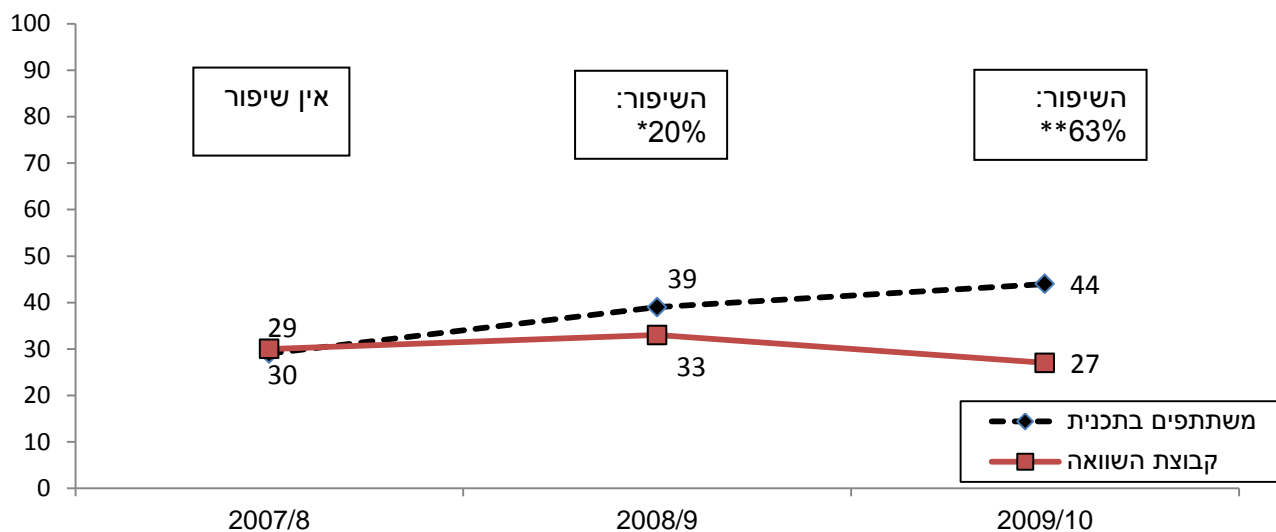

$p < 0.01^{**}$ $p < 0.05^*$

שיפור: הפער בהישגים (בנקודות אחוז) בין שתי הקבוצות, מחולק באחוז בקבוצת השוואה בשנת תשס"ח (2007/8): 330 תלמידים יוצאי אתיופיה המשתתפים בתכנית בשנת תשס"ט (2008/9): 406 תלמידים יוצאי אתיופיה המשתתפים בתכנית בשנת תש"ע (2009/10): 407 תלמידים יוצאי אתיופיה המשתתפים בתכנית

¹⁴ קבוצת השוואה נבנתה על בסיס המאפיינים הבאים: **מאפיינים אישיים של התלמידים**: מין, ארץ לידה (ילידי ישראל, ילידי אתיופיה). **מאפייני בית-הספר**: זרם (ממלכתי, ממלכתי-דתי), אחוז זכאות לבגרות של התלמידים שאינם יוצאי אתיופיה בשנה אליה מתייחס הניתוח (2008-2010), אחוז זכאות לבגרות של תלמידים יוצאי אתיופיה בבית-הספר בשנת 2004/5, טרם הפעלת התכנית. לפירוט מלא של שיטת הניתוח ראו נספח ב.

תרשים 6: אחוז הזכאים לתעודת בגרות המאפשרת הרשמה לאוניברסיטה בשנים תשס"ח-תש"ע (2007/8-2009/10) בקרב תלמידי כיתות י"ב המשתתפים בתכנית (28 בתי-ספר שהשתתפו בתכנית במשך כל שלוש השנים) ובקרב קבוצת השוואה, ואחוז השיפור בהישגים

$p < 0.01^{**}$ $p < 0.05^*$

שיפור: הפער בהישגים (בנקודות אחוז) בין שתי הקבוצות, מחולק באחוז בקבוצת השוואה בשנת תשס"ח (2007/8): 330 תלמידים יוצאי אתיופיה המשתתפים בתכנית בשנת תשס"ט (2008/9): 406 תלמידים יוצאי אתיופיה המשתתפים בתכנית בשנת תש"ע (2009/10): 407 תלמידים יוצאי אתיופיה המשתתפים בתכנית

היתרון לעומת תלמידים שלא השתתפו בתכנית הלך וגדל גם כשמסתכלים על הישגיהם של כלל התלמידים יוצאי אתיופיה בבתי-הספר שהשתתפו בתכנית, ולא רק על משתתפי התכנית בפועל (המהווים 72.5% מכלל תלמידי כיתות י"ב יוצאי אתיופיה שלמדו בבתי-הספר בשנים אלה): בשנת תש"ע (2009/10), לתלמידי בתי-הספר של התכנית (משתתפים ולא משתתפים יחד) היה יתרון של 16 נקודות האחוז בזכאות לבגרות על תלמידים דומים שלא השתתפו בתכנית, ויתרון של 14 נקודות האחוז בזכאות לתעודת בגרות העומדת בדרישות הרשמה לאוניברסיטה.

ב. השפעת התכנית על קבוצות שונות של תלמידים, לפי רמת היכולת הלימודית המוקדמת: ציון ממוצע במבחני המיצ"ב בכיתה ח

לתכניות סיוע לימודי יש לעתים השפעה שונה על תלמידים בעלי מאפיינים שונים. על מנת לבחון זאת, חילקנו את התלמידים לשלוש קבוצות לפי הישגיהם במבחני המיצ"ב שנערכו בכיתה ח. ההישגים בבחינות הבגרות של כל קבוצה הושוו להישגים של תלמידים יוצאי אתיופיה שלא השתתפו בתכנית, והיו בעלי מאפיינים דומים וגם בעלי הישגים דומים בבחינות המיצ"ב.¹⁵

¹⁵ בבניית קבוצת השוואה החליף המשתנה "הישג ממוצע של התלמיד בבחינות המיצ"ב בכיתה ח" את המשתנה "אחוז התלמידים יוצאי אתיופיה הזכאים לתעודת בגרות בבית-הספר בו למד התלמיד, בשנת 2005 (לפני הפעלת התכנית)".

מכיוון שמבחני המיצ"ב אינם נערכים בכל בית-ספר בכל שנה, הנתונים על הישגי משתתפי התכנית בהם היו זמינים רק לגבי חלק מהתלמידים. כדי להגדיל את מספר התלמידים לגביהם אפשר לבצע את הניתוח, הוא נערך ביחס לכל משתתפי התכנית שסיימו לימודיהם בשלוש השנים תשס"ח-תש"ע (2007/8-2009/10) ונבחנו בבחינות המיצ"ב בהיותם בכיתה ח - 741 מתוך 1,615 תלמידי כיתות י"ב שהשתתפו בתכנית בשנים אלה. בנוסף להגדלת מספר הנבדקים, צירוף שלוש השנים יחד מאפשר לנטרל תנודות (שעשויות להיות מקריות) הקיימות בין שנה לשנה, ובכך להגיע לאומדן יציב יותר של השפעת התכנית. עם זאת, ראוי לציין, שבניתוח זה נכללים הן תלמידים מבתי-ספר ותיקים בתכנית והן תלמידים שבזמן שנבחנו בבחינות הבגרות בית-הספר שלהם השתתף בתכנית רק שנה או שנתיים. לכן, הניתוח מייצג את ההשפעה הממוצעת של התכנית בעבור תלמידים שנחשפו לתכנית במשך תקופות זמן שונות.

לאורך שלוש השנים הנבדקות נותרו מאפייניהם הדמוגרפיים של תלמידי כיתות י"ב המשתתפים בתכנית דומים ברוב התחומים שנבדקו (ראו פירוט מלא בנספח א). לאורך השנים מרבית התלמידים מגיעים ממשפחות שבהן האם לא למדה כלל (55%-59% בשנים השונות). מספר הילדים הממוצע למשפחה קרוב ל-5 (4.8-4.9 בשנים השונות), כאשר אחוז המשפחות שיש להן 4 ילדים ויותר נשאר דומה לאורך השנים (74%), וכך גם אחוז המשפחות שיש להן 5 ילדים ויותר (54%-56%).

השינוי המרכזי שחל במאפייני התלמידים במהלך שלוש השנים הינו עלייה באחוז התלמידים שהינם ילידי ישראל. אחוז התלמידים ילידי ישראל עלה מ-33% בשנת תשס"ח (2007/8) ל-50% בשנת תשס"ט (2008/9) ועד 74% בשנת תש"ע (2009/10). שינוי זה משקף, כמובן, את השינויים הדמוגרפיים באוכלוסיית יוצאי אתיופיה בארץ.

מניתוח הממצאים עולה כי השפעת התכנית בולטת במיוחד בעבור התלמידים שהיו בעלי ההישגים החלשים ביותר במבחני המיצ"ב שנערכו כשהיו בכיתה ח (לוח 3):

- ◆ בקרב התלמידים בעלי ההישגים הנמוכים יותר במבחני המיצ"ב (תלמידים שציוניהם היו עד 49 נקודות - 282 תלמידים) נמצאה השפעה של התכנית בכל מדדי בחינות הבגרות שנבדקו:
  - באחוז התלמידים שעברו בחינות בהיקף של 14 יחידות לימוד לפחות נמצא יתרון של 18.1 נקודות האחוז לעומת קבוצת ההשוואה, המהווה שיפור של 37% בהישגים לעומת קבוצת ההשוואה
  - באחוז התלמידים הזכאים לתעודת בגרות נמצא יתרון של 7.7 נקודות האחוז לעומת קבוצת ההשוואה, המהווה שיפור של 23% בהישגים
  - באחוז התלמידים שהשיגו תעודת בגרות המאפשרת הרשמה לאוניברסיטה נמצא יתרון של 7 נקודות האחוז המהווה שיפור של 108% בהישגים (כלומר, הכפלה של שיעור הזכאים לבגרות המאפשרת הרשמה לאוניברסיטה, בקרב התלמידים החלשים ביותר).
- ◆ בקרב התלמידים בעלי ההישגים הבינוניים במבחני המיצ"ב (תלמידים שציוניהם היו 50-69 נקודות - 292 תלמידים) נמצאה השפעה מובהקת סטטיסטית של התכנית על אחוז התלמידים שעברו בחינות בהיקף של 14 יחידות לימוד לפחות (יתרון של 10.9 נקודות האחוז, המהווה שיפור

של 15% בהישגים), והשפעה קרובה למובהקות באחוז התלמידים הזכאים לתעודת בגרות (יתרון של 6.2 נקודות אחוז, המהווה שיפור של 12% בהישגים).

◆ בקרב התלמידים בעלי ההישגים הגבוהים יותר במבחני המיצ"ב (תלמידים שציוניהם היו 70 נקודות ומעלה - 167 תלמידים) נמצאה השפעה מובהקת סטטיסטית רק על אחוז התלמידים שעברו +14 יחידות לימוד (יתרון של 12.4 נקודות האחוז, המהווה שיפור של 18% בהישגים).

בסך-הכל, למשתתפי התכנית מהשנים 2008-2010 (שנבחנו במבחני המיצ"ב) יש יתרון של 12.4 נקודות האחוז בהיקף המעבר של בחינות בהיקף של 14 יחידות לימוד לפחות ויתרון של 6.4 נקודות האחוז בהיקף הזכאות לתעודת בגרות, על פני קבוצת השוואה המורכבת מתלמידים בעלי מאפיינים דומים והישגים דומים קודמים.

לוח 3: תוצאות בדיקת השפעת השתתפות בתכנית על הישגי תלמידי כיתות י"ב יוצאי אתיופיה בבחינות הבגרות בשנים תשס"ח-תש"ע (2007/8-2009/10), לפי ציון ממוצע במיצ"ב

כלל המשתתפים	ציון ממוצע במיצ"ב +70			ציון ממוצע במיצ"ב 50-69			ציון ממוצע במיצ"ב עד 49			מספר תלמידים
	הפרש ממוצע	קבוצת השוואה	משתתפים בתכנית	הפרש	קבוצת השוואה	משתתפים בתכנית	הפרש	קבוצת השוואה	משתתפים בתכנית	
741	158	167	280	292	273	282	+14 יחידות לימוד			
*12.4	*6.1	89.1	95.2	**10.9	72.3	83.2	**18.1	48.9	67.0	זכאות כללית לבגרות
**6.4	5.0	75.8	80.8	^6.2	50.0	56.2	*7.7	32.7	40.4	זכאות לבגרות המאפשרת הרשמה לאוניברסיטה
^4	2.2	72.1	74.3	2.3	35.0	37.3	**7.0	6.5	13.5	

* P<0.05

** P<0.01

^ קרוב למובהקות (P<0.10)

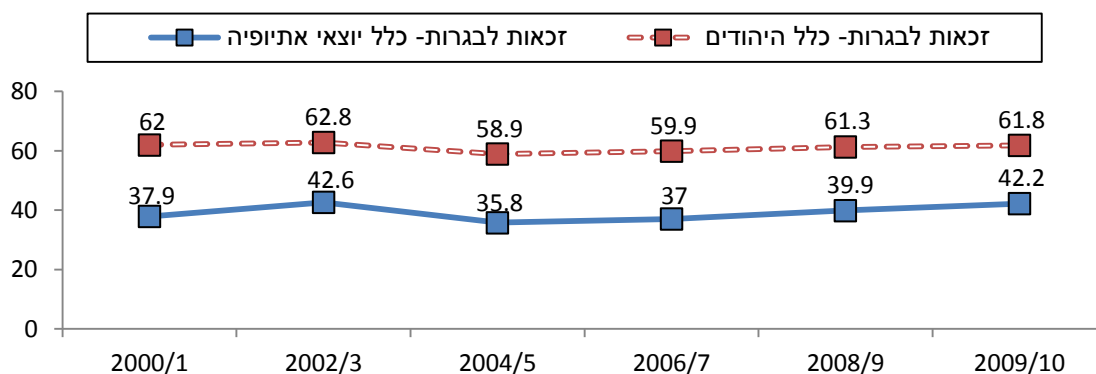
משתתפים בתכנית: 741 תלמידי כיתות י"ב שהשתתפו בתכנית בשנים 2007/8, 2008/9 ו-2009/10 ונבחנו במיצ"ב בהיותם תלמידי כיתה ח קבוצת השוואה: תלמידי כיתות י"ב בבתי-ספר שלא השתתפו בתכנית בשנים 2007/8, 2008/9, ו-2009/10, אך נבחנו במיצ"ב בהיותם תלמידי כיתה ח, משוקללים לפי מאפייני קבוצת הניסוי: שנה, מין, זרם בית-הספר, ארץ לידה, אחוז זכאים לבגרות בבית-הספר בקרב ישראלים ותיקים בשנת המחקר, וציון ממוצע במבחני המיצ"ב בהיותם תלמידי כיתה ח. לא נכנסו לקבוצת השוואה: תלמידי בתי-הספר בהם הופעלה התכנית, אך לא השתתפו בה באופן אישי; תלמידי בתי-ספר שהשתתפו בתכנית בשנים קודמות, אך אחר-כך יצאו מהתכנית.

3.4 שינויים בהישגים בבחינות הבגרות של יוצאי אתיופיה בארץ לאורך השנים

השינויים שחלו בהישגיהם של תלמידי התכנית עולים בקנה אחד עם המגמה הכללית בקרב כלל יוצאי אתיופיה בארץ, המצביעה על מגמת שיפור בהישגיהם בעשר השנים האחרונות, ועל צמצום מסוים של הפער בין הישגיהם לבין הישגי כלל התלמידים בחינוך העברי בארץ. ראוי לזכור, שבוגרי כיתות י"ב שהשתתפו בתכנית היוו בשנים השונות בין 16%-22% מכלל בוגרי כיתות י"ב יוצאי אתיופיה בארץ, ולכן השפעת השיפור בהישגיהם על השיפור בהישגי כלל התלמידים יוצאי אתיופיה, מוגבלת.

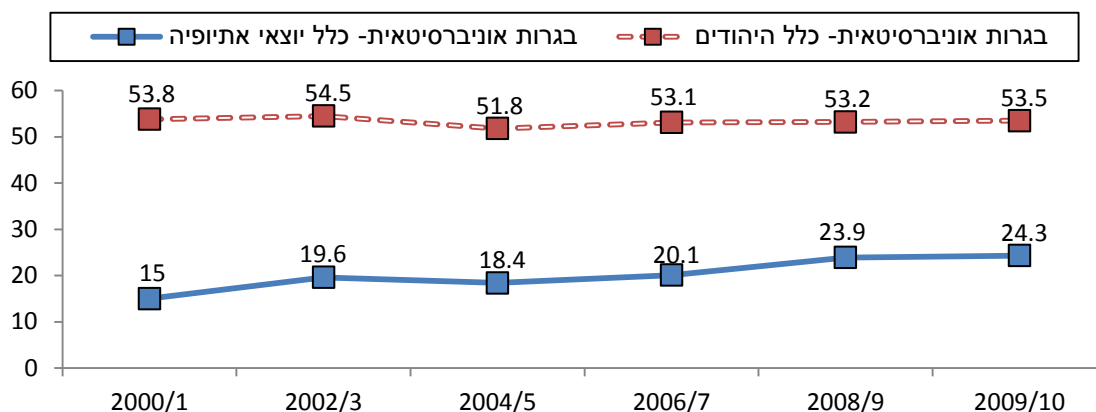
בקרב כלל התלמידים בחינוך העברי בעשר השנים האחרונות (תשס"א-תש"ע/2000-2010) אחוז הזכאים לתעודת בגרות ואחוז הזכאים לתעודת בגרות המאפשרת הרשמה לאוניברסיטה, לא השתנו באופן משמעותי (למעט ירידה מסוימת באמצע העשור, שהתבטאה גם בקרב יוצאי אתיופיה). לעומת זאת, בקרב כלל התלמידים יוצאי אתיופיה חלה עלייה באחוז הזכאים לשני סוגי הבגרויות: עלייה של 4.3 נקודות האחוז באחוז הזכאים לבגרות, ועלייה משמעותית אף יותר של 9.3 נקודות האחוז באחוז הזכאים לתעודה המאפשרת הרשמה לאוניברסיטה (תרשים 7, פירוט מלא מופיע בנספח ג).

תרשים 7: אחוז הזכאות לתעודת בקרב כלל התלמידים בחינוך העברי ובקרב כלל יוצאי אתיופיה¹ בשנים תשס"ה (2000/1) - תש"ע (2009/10)

¹ אחוז מתלמידי כיתות י"ב בבתי-הספר בחינוך העברי הממלכתי והממלכתי-דתי המגישים תלמידים לבחינות הבגרות

תרשים 8: אחוז הזכאות לתעודת בגרות המאפשרת הרשמה לאוניברסיטה בקרב כלל התלמידים בחינוך העברי ובקרב כלל יוצאי אתיופיה¹ בשנים תשס"ה (2000/1) - תש"ע (2009/10)

¹ אחוז מתלמידי כיתות י"ב בבתי-הספר בחינוך העברי הממלכתי והממלכתי-דתי המגישים תלמידים לבחינות הבגרות

עדיין קיימים הבדלים משמעותיים בין הישגיהם של כלל התלמידים בחינוך העברי לבין הישגיהם של כלל התלמידים יוצאי אתיופיה, אך שיפור זה בהישגי התלמידים יוצאי אתיופיה הביא לצמצום בפער בין הקבוצות. הפער באחוז התלמידים הזכאים לתעודת בגרות הצטמצם מ-24.1 נקודות האחוז בשנת תשס"א (2000/1) ל-19.6 נקודות האחוז בשנת תש"ע (2009/10). הפער באחוז הזכאים לתעודת בגרות

המאפשרת הרשמה לאוניברסיטה הצטמצם מ-38.8 נקודות האחוז בשנת תשס"א (2000/1) ל-29.2 נקודות האחוז בשנת תש"ע (2009/10).

4. השפעת התכנית על מסלולי הלימוד של התלמידים

אחד היעדים של התכנית לסיוע לימודי מתייחס להרחבת השתתפותם של תלמידים יוצאי אתיופיה במסלולי למידה מתקדמים יותר באנגלית ובמתמטיקה. יעד זה עומד הן בפני עצמו כחלק מקידום הישגיהם של התלמידים וחיזוק תחושת המסוגלות, והן כחלק מהראייה הכוללת של התכנית לקידום תלמידים יוצאי אתיופיה להשגת תעודות בגרות איכותיות, ככל הניתן, שיאפשרו להם כניסה לאוניברסיטאות בפרט, ולהמשך לימודים גבוהים ככלל. פרק זה של הדוח עוסק בבחינת מאמציה של התכנית לקדם את התלמידים בתחום זה.

4.1 חלוקת תלמידים להקבצות לימוד: רקע תיאורי

שיטת ההקבצות - חלוקת התלמידים לקבוצות לימוד קבועות על פי הרמה הלימודית שלהם, שכיחה מאוד בישראל. בהקבצות נוצרות קבוצות למידה הומוגניות בעיקר במקצועות מתמטיקה ואנגלית (שלא במסגרת כיתת האם). במחקר מיפוי ארצי של בתי-ספר שנערך במכון ברוקדייל (כהן-נבות ואחרים, 2009) נמצא כי 82% מהמנהלים בחטיבות הביניים ציינו כי בבית-ספרם נעשה שימוש בהקבצות.

השימוש השכיח בהקבצות בחטיבות הביניים מהווה דרך לפשר בין דרישות מדיניות האינטגרציה המחייבת מפגש חברתי בכיתות-אם הטרוגניות בין תלמידים מרמות שונות, לבין הרצון לקדם את הישגי התלמידים (קאהן ואחרים, 1995). ההקבצות נוצרו בעקבות הטענה כי למידה בקבוצות הומוגניות מבחינת יכולת לימודית תאפשר להתאים את התוכן, הרמה, הקצב ושיטות ההוראה לתלמידים המתפקדים ברמות שונות, וכך תוביל להצלחה משמעותית יותר בלימודים של התלמידים החלשים יותר.

עם זאת, מאז שנות ה-50 של המאה הקודמת נבדקה טענה זו על-ידי חוקרים רבים, וספק רב הוטל בנכונות הנחות אלו. מחקרים רבים מן השנים האחרונות טוענים כי ההקבצות אינן מְרַבּוֹת (ממקסמות) את ההזדמנויות להצלחה לימודית של התלמידים, ואף מובילות לירידה בהישגים האקדמיים ובתפיסה העצמית של התלמידים (Cheunga & Rudowicza, 2003). במחקר שנעשה בישראל (קאהן ואחרים, 1995) עולה כי יישום שיטת ההקבצות נסמך על מספר זהה של שעות לימוד שבועיות של התלמידים בהקבצות השונות, והיעדר שיטות לימוד המותאמות לרמת ההקבצות הנמוכות. ההבדלים בהוראה מתבטאים בעיקר בהפחתה של כמות חומר הלימוד הנדרש בתכנית הלימודים, כך שבהקבצות הנמוכות יותר כמות החומר הנלמד היא קטנה יותר. הדרך בה מיושם רעיון ההקבצות בישראל נובעת מאילוצים מערכתיים, כך שבפועל ההקבצות אינן מהוות דרכים חלופיות להשגת אותן מטרות לימודיות, אלא מסגרות עם מטרות לימודיות וציפיות שונות.

א. השפעת ההקבצות על הישגים לימודיים

הטענה המרכזית שנבדקה בנושא ההקבצות היא תועלתן המשוערת לתלמידים. מהמחקרים השונים עולה כי כאשר בבית-הספר נהוגה שיטת ההקבצות פוגע הדבר בהישגים האקדמיים של התלמידים החלשים הלומדים בהקבצות הנמוכות יותר (קאהן ואחרים, 1995; Ireson et al., 2002; Hallinan, 2003; Kerckhoff, 1986). מחקרים אלו מצאו כי בצד התועלת לתלמידים החזקים, חלוקת התלמידים להקבצות פועלת בכיוון של הגדלת הפער בין תלמידים הנמצאים ברמות הקבצה שונות, לרעת תלמידי ההקבצות הנמוכות. השמה בהקבצה נמוכה יכולה להשפיע על מסלולי לימוד עתידיים בבית-ספר תיכון ועל איכות תעודת הבגרות (Resh, 1999).

מחקרים נוספים (Hallinan, 2003; Worthy, 2010) מראים כי לתלמידים בהקבצות הגבוהות ניתנת בדרך כלל הוראה באיכות גבוהה יותר על-ידי מורים מנוסים ומצליחים יותר, ותחומי לימוד מעניינים ומאתגרים יותר מאלו הניתנים לתלמידי ההקבצות הנמוכות. יתרה מכך, האקלים הלימודי מגרה, יותר תומך ומכוון-אקדמית בהקבצות הגבוהות. ההקבצות הנמוכות מאופיינות בפחות מודלים לחיקוי מבחינה אקדמית ויותר הפרעות ובעיות משמעת בכיתה, כאשר המורים מקדישים למשמעת יותר זמן, ומתקדמים במערכת הלימודים בקצב איטי יותר. כתוצאה, בסופו של דבר תלמידי ההקבצות הנמוכות מקבלים פחות הזדמנויות למידה. לפיכך, לא רק שלתלמידי ההקבצות הנמוכות יש יכולות לימודיות נמוכות יותר, אלא שהם גם נפגעים מסביבת למידה טובה פחות.

ב. השפעת ההקבצות על היבטים חברתיים-רגשיים

עוד נבדקו השלכות המיון והלימודים בהקבצה מסוימת על היבטים רגשיים, מוטיבציונליים וחברתיים בחיי התלמידים. מחקרים (Hallinan, 2003; Ireson & Hallam, 2009) מראים כי לתלמידים בהקבצות הגבוהות יש סטטוס חברתי גבוה יותר, והם זוכים ליותר כבוד מצד המורים וחבריהם ללימודים. הם מפתחים ביטחון עצמי גבוה יותר ותפיסת מסוגלות גבוהה יותר. באופן מקביל, מחקרים אחרים (Chisaka, 2002; Mulkey et al., 2005) הראו כי תלמידים בהקבצות הנמוכות נוטים לפתח הערכה עצמית נמוכה, והמוטיבציה, כמו גם הזמן שהם מקדישים ללימודים, מועטים יותר (Chisaka, 2002; Hallinan, 2003). בניגוד לכך, מחקרם של Cheunga & Rudowicza (2003) מראה שאין פגיעה בדימוי העצמי של תלמידי ההקבצות הנמוכות (ביחס לתלמידים בבית-ספר ללא הקבצות). מחקרים אחרים מראים כי גם בהיעדר הקבצות, כאשר תלמידים מתקשים לומדים בכיתה הטרורגנית יחד עם תלמידים בעלי רמה לימודית גבוהה, עלולים התלמידים המתקשים לשלם "מחיר פסיכולוגי" בצורת דימוי עצמי נמוך כתלמידים (לדוגמה, Shavit & Williams, 1985; Dar & Resh, 1996). Ireson & Hallam (2009) מסכמים כי יש צורך במחקר נוסף על מנת להבהיר את הקשר בין לימודים בהקבצות לבין תפיסה עצמית.

ג. מיון תלמידים להקבצות

אחת הבעיות הבולטות שמעלה הספרות המחקרית בנושא ההקבצות היא המיון להקבצות והמעבר ביניהן. התלמידים ממוינים להקבצות לפי מגוון היבטים, ויכולת לימודית או הישגים לימודיים

מהווים רק חלק מהשיקולים (Hallam & Ireson, 2006; Ireson et al., 2002). מעבר למבחני ההישגים נלקחו בחשבון שיפוט המורה, התנהגות התלמיד, מוטיבציה ויחסים חברתיים.

מחקרה של Hallinan (2003), מראה כי למעשה תלמידים ישיגו ציונים טובים יותר אם יעלו אותם הקבצה מאשר אם ישארו בהקבצה בה שמו אותם; ולהיפך, הם ישיגו ציונים נמוכים יותר אם יורידו אותם הקבצה. מסקנה זו נכונה, מציינת החוקרת, ללא קשר ליכולותיו של התלמיד. כלומר, השמה בהקבצה גבוהה יותר מעלה את רמת לימודיו של התלמיד בלי קשר לרמת היכולת, כך שלמעשה כל תלמיד יכול להתמודד עם הלימודים בהקבצה שמעל לזו בה הוא נמצא.

המחקרים מראים כי בפועל כמעט שאין מעבר בין הקבצות. למצב זה גורמים שונים - לעתים המבחנים שהציונים בהם היו הכרחיים למעבר בין הקבצות נערכו באופן בלתי סדיר, או רק בסוף השנה; לעתים יש בעיה עם גודל הכיתה אליה רצו להעביר; סדר הנושאים הנלמדים היה שונה; קצב הלמידה אחר, ועוד (Ireson et al., 2002; כפיר ואלרועי, 1998).

4.2 תיאור המחקר

להלן נתמקד במסלולי הלימוד של התלמידים, תוך התייחסות לשני היבטים מרכזיים:

- ◆ מצב התלמידים בחטיבות הביניים, כפי שבא לידי ביטוי בהתפלגות תלמידי כיתות ט בין הקבצות הלימוד השונות בשנת הלימודים תשע"א (2010/11), ובעבודת בתי-הספר והפרויקט הלאומי לקהילה האתיופית בישראל בנושא זה.
- ◆ מצב התלמידים בחטיבה העליונה, כפי שבא לידי ביטוי ברמת ההיבחנות (מספר יחידות הלימוד) בבחינות הבגרות באנגלית ובמתמטיקה אליהן ניגשו תלמידי התכנית.

א. חטיבות הביניים

השכבה שנבחרה למוקד המחקר הייתה שכבת כיתה ט. שנת לימודים זו הינה השנה האחרונה ללימודי חטיבת הביניים, ולאחריה יחולקו התלמידים למספר יחידות הלימוד אליהן יגשו בסופו של דבר בבחינות הבגרות. שינויים אפשריים בהסללת התלמידים יכולים לחול בעיקר בשנות לימודיהם בחטיבת הביניים, כאשר תמונת המצב בסוף שנות הלימודים האלה משקפת ברוב המקרים את תמונת המצב שתבוא לידי ביטוי מאוחר יותר במספר יחידות הלימוד אליהן ניגשים התלמידים בבחינות הבגרות.

ב. חטיבות עליונות

מספר יחידות הבחינה אליהן ניגשו בסופו של דבר תלמידי כיתות י"ב משקף את התוצאה אליה הגיעו התלמידים עם סיום לימודיהם. מספר יחידות הבחינה הינו משמעותי במיוחד בשני היבטים:

- ◆ שיקוף יכולותיהם הלימודיות של התלמידים - ככל שיכולותיהם של התלמידים גבוהות יותר, הם יגשו לבחינה במספר יחידות גבוה יותר ו/או יקבלו ציון גבוה יותר בבחינה ברמת יחידות הלימוד אליה הם ניגשים.

♦ רמת תעודת הבגרות אליה מגיעים התלמידים - היבחנות במספר יחידות גבוה יותר מזכה בבנוס בחישוב ציון הבגרות הממוצע לצורך קבלה לאוניברסיטה; היבחנות באנגלית בהיקף של 4 יחידות לימוד לפחות הכרחית לצורך הרשמה לאוניברסיטאות.

כרקע להבנת הסוגיות המרכזיות לגבי הנעשה בבתי-הספר וביחס לפעילות הגופים המפעילים את התכנית בנושא זה, נערכו **ראיונות עומק** עם אנשי צוות מטעם הגופים הפדגוגיים המפעילים את תכנית הסיוע הלימודי ועם מנחי הנוער/הרכזים המפעילים את תכנית הסיוע הלימודי בבתי-הספר. בשני בתי-ספר נערכו ראיונות עם אנשי צוות בבתי-הספר (מנהלת, רכז מקצוע ואנשי צוות נוספים המעורבים בנושא, כמו רכזת תכניות, רכזת עולים, רכזת קהילתית), ועם תלמידי כיתות ט המשתתפים בתכנית.

על מנת לבחון את התפלגות התלמידים יוצאי אתיופיה בין הקבצות הלימוד נאסף **מידע מינהלי** מבתי-הספר שהתייחס למספר כלל התלמידים בכל הקבצה, ובפרט למספרם של התלמידים יוצאי אתיופיה, הלומדים בכל הקבצה. בשנת הלימודים תשע"א (2010/11) השתתפו בתכנית הסיוע הלימודי של הפרויקט הלאומי 62 בתי-ספר, מתוכם ב-52 בתי-ספר השתתפו בתכנית גם תלמידים משכבה ט, כאשר ב-26 מבתי-ספר אלו השתתפו בתכנית 10 תלמידים ומעלה. מתוך בתי-ספר אלו, בשלושה בתי-ספר ציינו הרכזים או מנחי הנוער המפעילים את התכנית כי אין חלוקה להקבצות, ומשני בתי-ספר נוספים לא התקבל מידע. בסך-הכל התקבל מידע מינהלי מ-21 בתי-ספר.

על מנת ללמוד על רמת ההיבחנות של התלמידים בבחינות הבגרות, נעשה שימוש במידע **מקבצים מינהליים** שונים של משרד החינוך מהשנים תשס"ב עד תש"ע (ראו פירוט בפרק 3).

4.3 עבודתה של תכנית הסיוע הלימודי בנושא הקבצות הלימוד בחטיבות הביניים

מהראיונות עם צוות התכנית בגופים המפעילים עולה כי מדובר בסוגיה מורכבת איתה הם מנסים להתמודד בעבודתם היום-יומית בבתי-הספר. העבודה המכוונת של הגופים המפעילים לקידום ניעות התלמידים יוצאי אתיופיה להקבצות גבוהות יותר החלה בעיקר בשנים 2009-2010, לאחר שתכנית הסיוע הלימודי כבר התבססה בבית-הספר. עיקר עבודת הגופים המפעילים לקידום תחום זה באה לידי ביטוי בשני אופנים מרכזיים:

- ♦ מאמצים להעברת תלמידים להקבצות גבוהות יותר
- ♦ תמיכה לימודית ורגשית בתלמידים אשר עברו להקבצה גבוהה.

א. העברת תלמידים להקבצות גבוהות

תהליך העברת התלמידים בין ההקבצות אינו אחיד בין בתי-הספר, ולעתים אף לא בתוך בית-הספר עצמו. כל בית-ספר קובע באופן עצמאי את הקריטריונים לעליית התלמיד להקבצה גבוהה יותר, אך בראיונות ציינו הגופים המפעילים כי לא תמיד קריטריונים אלו ידועים ונגישים לתלמידים עצמם, ובחלק מהמקרים אף לא תמיד ברורים לצוות עצמו המלמד את המקצוע בבית-הספר. שיקולי המעבר של תלמידים בין ההקבצות תלויים במידה רבה באופן ניהול ההקבצות בבית-הספר ודרך חלוקת התלמידים בין ההקבצות. לצד שיקולי מעבר הנובעים מהישגיהם של התלמידים, מוטיבציה ויכולות, ישנם גם שיקולים נוספים הנובעים ממדיניות בית-ספרית, אשר יכולים להשפיע על חלוקת התלמידים בין ההקבצות. כמו, למשל, מספר ילדים מוגבל לכיתה; או, במקרים אחרים, לוקחים בחשבון גם את

הדינמיקות הנוצרות בתוך הכיתות. במקרה כזה, לדוגמה, לא ימהרו להעלות להקבצה גבוהה יותר תלמידים טובים מהקבצה נמוכה אם הם מהווים את הכוח המניע של תלמידי ההקבצה הנמוכה ללמידה. כמו-כן, בין בתי-הספר ישנה שונות גדולה, וישנם בתי-ספר בהם נייודות התלמידים בין ההקבצות הינה קלה יותר, לעומת בתי-ספר אחרים בהם המסגרת קשיחה יותר, ומתרחשים שינויים מעטים בלבד בין הקבצות הלימוד.

עבודת אנשי הצוות מטעם הפרויקט הלאומי לקידום התלמידים להקבצות גבוהות יותר באה לידי ביטוי בעיקר בשני מישורים. האחד, קידום המהלכים בתוך המערכת הבית-ספרית; והשני, במתן תגבורים מסייעים לקידום מעבר להקבצה גבוהה יותר.

קידום המהלכים בתוך המערכת הבית-ספרית - מהראיונות עם צוות בית-הספר והגופים המפעילים עולה כי תלמידים שצוות הפרויקט (מנחה נוער או רכז בית-ספרי והמורים המלמדים בתגבור) מזהים כי קיים פוטנציאל אפשרי להעלותם הקבצה מועברים לדיון במסגרת הצוות הפדגוגי בבית-הספר על מנת לבחון אפשרות זו, ולקבוע לכל תלמיד תכנית עבודה מתאימה שתקדם אותו להקבצה גבוהה יותר. פוטנציאל זה יכול לבוא לידי ביטוי בהישגים במבחנים, יכולות ומוטיבציה. מוקד העבודה של צוות הפרויקט הוא לזהות פוטנציאל שקיים אצל התלמיד, גם אם הוא עדיין לא בא לידי ביטוי ברמת הישגים הנדרשת לעמידה בקריטריונים שנקבעו בבית-הספר לצורך מעבר הקבצה, ולהעלות את מצבו של התלמיד הרלוונטי לדיון בישיבה הפדגוגית בבית-הספר, ולמקד את תשומת הלב בצרכיו ובאפשרויות העומדות לרשותו.

מהראיונות עולה גם כי ישנה חשיבות מרכזית לעבודה משותפת והדוקה של הגוף המפעיל עם בית-הספר לצורך ביצוע השינוי בהקבצת התלמידים. העבודה המשותפת כוללת, בין השאר, דיונים על התלמידים הפוטנציאליים, בניית תכנית עבודה משותפת שתסייע לתלמידים אלו, ומעקב אחר התקדמותם.

מתן תגבורים מסייעים - האפשרות להעברת הקבצה מתבצעת בכל בית-ספר באופן שונה. לעתים הדבר כרוך בעמידה בהצלחה ב"מבחן מעבר" מסוג כלשהו, או עמידה בסף ציונים מסוים. על מנת לסייע לתלמידים הפוטנציאליים שאותרו כמועמדים לעלות הקבצה להגיע להישגים הנדרשים, מתגייסים הגופים המפעילים למתן תגבורים ייחודיים לקידום התלמידים. תגבורים אלו מתמקדים על-פי-רוב בהשלמת פערים ותיווך לקראת מעבר להקבצה גבוהה יותר. תלמידים שעברו מהקבצה אחת לשנייה ציינו כי מעבר זה התאפשר בזכות המורה המתגבר שהכין אותם ועבד איתם לקראת המעבר. עם זאת, יש לציין כי קיימים גם מצבים בהם על אף שתלמיד אותר כבעל פוטנציאל והוא קיבל את התגבור הייחודי הנדרש לקראת מעבר הקבצה, עדיין המעבר לא התבצע מסיבות שונות. בדרך כלל יקרה הדבר כאשר על אף הסיוע הלימודי שניתן לתלמיד, התלמיד לא הצליח לעמוד בסף ההישגים הנדרש; או, במקרים בהם התלמיד לא עמד בעומס הלימודי, והתועלת שבמעבר להקבצה גבוהה יותר לא הצדיקה את המעמסה.

לצד הסיוע הלימודי הניתן לתלמידים, ציינו המתראיינים כי מתבצעות גם שיחות אישיות עם התלמידים לחיזוק המוטיבציה שלהם לקראת המאמץ הנוסף אליו הם נדרשים, ושיחות עם הורי התלמידים כדי לגייסם לנושא.

ב. תמיכה לימודית ורגשית לאחר המעבר להקבצה הגבוהה

גם לאחר שהתלמיד עבר להקבצה גבוהה יותר, יש לתכנית הסיוע הלימודי תפקיד חשוב בתמיכה ובבניית רשת ביטחון בעבורו. מבחינה לימודית צריכים תלמידים אלו להתמודד בדרך כלל עם היקפים גדולים יותר של חומר ודרישות לימודיות גבוהות יותר, ותכנית הסיוע הלימודי מתגייסת לסייע להם במסגרת התגבורים הניתנים לתלמידים. כמו-כן, בחלק מהמקרים יש צורך גם בליווי רגשי, בעיקר כאשר תלמיד שהתרגל לקבל ציונים גבוהים בהקבצה נמוכה נתקל במציאות בה בהקבצה הגבוהה ציוניו במבחנים ירדו.

מהראיונות עולה כי רשת הביטחון הזו שהסיוע הלימודי נותן לתלמידים, גם לאחר שהם עברו הקבצה, הינה חשובה במיוחד, ופעמים רבות היא זו המאפשרת את הישגותו של התלמיד בהקבצה הגבוהה יותר. גם התלמידים שעברו הקבצה ציינו כי התגבורים אותם הם מקבלים במסגרת הסיוע הלימודי מאפשרים להם להסתדר טוב בהקבצה החדשה. התלמידים דיברו בעיקר על התמיכה שהם מקבלים ממורי התגבור לאורך השנה, על סיוע בשיעורי הבית ובהכנה לקראת המבחנים ובהטרמה לקראת השיעור הבא.

בחלק מבתי-הספר מותנית העברת התלמיד להקבצה גבוהה יותר בכך שבמקביל הוא יקבל תגבור מלווה מתכנית הסיוע הלימודי של הפרויקט הלאומי שיאפשר לו להישאר בהקבצה הגבוהה.

עם זאת, יש לציין כי ברוב בתי-הספר לא קיימים מעברים רבים בין הקבצות לימוד, לא בקרב כלל התלמידים ולא בקרב תלמידים יוצאי אתיופיה.

השפעת המעבר להקבצה גבוהה על בית-הספר והתלמידים - אנשי צוות בית-הספר והגופים המפעילים מציינים כי כאשר מתבצע מעבר של תלמידים להקבצה גבוהה יותר יש לכך אפקט חיובי לא רק על התלמיד עצמו אלא גם על כלל התלמידים בתכנית, ולפעמים אפילו על כלל בית-הספר.

ברמת התלמיד, מציינים אנשי הצוות השונים העובדים עם התלמידים כי מעבר הקבצה מביא עמו חיזוק בתחושת המסוגלות האישית של התלמידים, עלייה במוטיבציה ובהערכה העצמית; וכי פעמים רבות ניתן לראות כי לאחר שהתלמיד הועלה הקבצה במתמטיקה הוא מצליח כתוצאה מכך לעלות הקבצה גם באנגלית. התלמידים עצמם מציינים כי הם מרגישים שעליית הקבצה שינתה להם המון, והעלתה להם את המוטיבציה להצליח.

ברמת התכנית, יש למעברים אלו השפעה גם על התלמידים האחרים בתכנית. תלמידים שלא עברו הקבצה רואים שתלמיד שלמד איתם השקיע ועבר הקבצה, והדבר מדרבן אותם לבצע שינוי גם אצלם. מנחה הנוער באחד מבתי-הספר ציין כי בעקבות העבודה האינטנסיבית של התכנית כדי לסייע לתלמידים לעלות הקבצה, תלמידים נוספים ניגשים אליו ומבקשים להוכיח שגם הם יכולים לעבור הקבצה.

ברמת בית-הספר, מנהלת מאחד מבתי-הספר ציינה כי בזכות תהליכי העבודה שהתקיימו עם התלמידים יוצאי אתיופיה שונו גם נוהלי העבודה בכלל, וכיום מאפשרים ליותר תלמידים (גם אלה שאינם יוצאי אתיופיה), להתנסות בהקבצות גבוהות יותר.

ברוב המקרים מעבר הקבצה בחטיבת הביניים יסייע לתלמיד לגשת למספר יחידות גבוה יותר בבחינות הבגרות. לעתים המעבר להקבצה גבוהה יותר אינו משנה את מספר יחידות הבגרות אליהן יגש התלמיד עם סיום לימודיו, אבל המעבר כן יכול להשפיע על הציון אותו ישיג. לדוגמה, בבית-ספר מסוים הן תלמידי הקבצה ג והן תלמידי הקבצה ב בבית-הספר מיועדים לגשת בסופו של דבר למבחן מתמטיקה ברמה של 3 יחידות לימוד, אך מעבר להקבצה ב מעלה את הסיכויים של התלמיד לגשת למבחן ולהשיג ציון גבוה יותר. בשני המקרים מדובר על שיפור סיכוייו של התלמיד לקבל תעודת בגרות טובה יותר.

4.4 התפלגות התלמידים בין ההקבצות השונות בכיתות ט

על מנת ללמוד על התפלגות תלמידים יוצאי אתיופיה בין הקבצות הלימוד השונות נאסף מידע מינהלי מ-21 בתי-ספר שהתייחס למספר התלמידים הכולל בכל הקבצה, ולמספר התלמידים יוצאי אתיופיה באותן ההקבצות. יש הבדלים בין בתי-הספר בניהול שיטת ההקבצות ובמספר ההקבצות בכל מקצוע. באופן זה עולה כי ישנם בתי-ספר בהם יש 3 הקבצות במקצוע, ואילו בבית-ספר אחר מדובר על 6 הקבצות באותו המקצוע. כמו-כן, חלוקת התלמידים להקבצות נעשית באופן יחסי לרמת הלימודים של התלמידים בשכבה, ולכן הקבצה מסוימת בבית-ספר אחד אינה זהה ברמתה הלימודית לאותה ההקבצה בבית-ספר אחר.

על מנת להתמודד עם סוגיה זו נבדקה התפלגות התלמידים בהקבצה הגבוהה ביותר, והתפלגות התלמידים בהקבצות הנמוכות ביותר (הקבצות 3-6 שאוחדו ליחידה אחת). בתוך כל קבוצה נערכה השוואה בין אחוז התלמידים יוצאי אתיופיה לבין אחוז כלל התלמידים בשכבה הלומדים ברמה זו. השוואה זו מאפשרת ללמוד האם ישנה הפניה גורפת של תלמידים יוצאי אתיופיה להקבצות מסוימות, וכן על רמת הישגיהם הלימודיים של תלמידים יוצאי אתיופיה ביחס לכלל תלמידי השכבה.

מניתוח ההתפלגויות עולה כי:

- ♦ בהקבצה הגבוהה במתמטיקה לומדים בממוצע 33% (ס"ת 13.789) מכלל תלמידי השכבה שאינם יוצאי אתיופיה, כאשר בקרב יוצאי אתיופיה לומדים בהקבצה זו בממוצע 21% (ס"ת 15.275) מכלל התלמידים יוצאי אתיופיה בשכבה.
- ♦ בהקבצה הגבוהה באנגלית לומדים בממוצע 38% (ס"ת 9.979) מכלל תלמידי השכבה שאינם יוצאי אתיופיה, כאשר בקרב יוצאי אתיופיה לומדים בהקבצה זו בממוצע 19% (ס"ת 14.395) מכלל תלמידי יוצאי אתיופיה בשכבה.
- ♦ בהקבצות הנמוכות במתמטיקה לומדים בממוצע 37% (ס"ת 18.779) מכלל תלמידי השכבה שאינם יוצאי אתיופיה, ובקרב יוצאי אתיופיה לומדים בממוצע 51% מכלל תלמידי יוצאי אתיופיה בשכבה.
- ♦ בהקבצות הנמוכות באנגלית לומדים בממוצע 32% (ס"ת 18.041) מכלל תלמידי השכבה שאינם יוצאי אתיופיה, ו-46% (ס"ת 23.409) מקרב כלל יוצאי אתיופיה בשכבה.

הנתונים לא מצביעים על הפניה גורפת של כלל התלמידים יוצאי אתיופיה להקבצות הנמוכות, אך הם מעידים על כך כי הישגיהם של אחוזים גבוהים יותר מקרב התלמידים יוצאי אתיופיה, לעומת שאר תלמידי השכבה, עדיין מוערכים כנמוכים יותר. בעוד שכלל השכבה מתחלקת יחסית באופן שווה בין רמות הלימוד (כשליש מתלמידי השכבה לומדים בכל רמה), בקרב התלמידים יוצאי אתיופיה ההתפלגות נוטה יותר לכיוון הרמות הנמוכות בהן לומדים כמחצית מהתלמידים.

4.5 מסלולי הלימוד ובחינות הבגרות של משתתפי התכנית בחטיבות העליונות

כאמור, ההקבצה אליה משתייך התלמיד בלימודיו בחטיבת הביניים, תשקף על-פי-רוב את מסלול הלימודים אליו יופנה לקראת בחינות הבגרות. באופן זה, תלמידים בהקבצות הנמוכות ייתכן שלא יגשו כלל לבחינת בגרות במקצוע או יגשו לבחינה בהיקף של 3 יחידות; תלמידים בהקבצות הלימוד הבינוניות ולעתים גם הגבוהות יותר יגשו לבחינה בהיקף של 3 או 4 יחידות; והתלמידים בהקבצה הגבוהה ביותר יגשו על-פי-רוב לבחינה בהיקף של 4 או 5 יחידות.¹⁶

א. היבחנות באנגלית ובמתמטיקה בשנת תש"ע: תלמידי התכנית לעומת כלל יוצאי אתיופיה וכלל תלמידי החינוך העברי הממלכתי והממלכתי-דתי בארץ

מבין תלמידי כיתות י"ב יוצאי אתיופיה שהשתתפו בתכנית בשנת תש"ע (472 תלמידים), רובם ניגשו לבחינת הבגרות במתמטיקה (73%) ובאנגלית (88%) בהיקף של 3 יחידות לימוד לפחות (לוח 4). יש לציין בהקשר זה, כי תלמידים שלא ניגשו כלל לבחינה בהיקף זה באחד מהמקצועות האלה לא יכולים להיות זכאים לתעודת בגרות. תלמידים הניגשים ל-3 יחידות בחינה באנגלית יהיו זכאים לתעודת בגרות מלאה, אך היא עדיין לא תעמוד בדרישות ההרשמה לאוניברסיטאות.

אחוזים אלה גבוהים בהרבה מהאחוזים בקרב כלל יוצאי אתיופיה בארץ, ואף גבוהים במקצת מהאחוזים בקרב כלל התלמידים בחינוך העברי הממלכתי והממלכתי-דתי.

לוח 4: אחוז הניגשים* לבחינות בגרות במתמטיקה ובאנגלית בהיקפים שונים, בקרב משתתפי התכנית, יוצאי אתיופיה בארץ וכלל התלמידים בחינוך העברי הממלכתי והממלכתי-דתי, תש"ע (2009/10)

מספר תלמידים	משתתפים בתכנית	יוצאי אתיופיה בחינוך העברי הממלכתי והממלכתי-דתי בארץ	כל התלמידים בחינוך העברי הממלכתי והממלכתי-דתי בארץ
472	3,050	76,892	
מתמטיקה			
3 יחידות לפחות	72.7	52.6	69.5
4 או 5 יחידות	52.8	31.2	61.9
אנגלית			
3 יחידות לפחות	87.5	68.1	78.4
4 או 5 יחידות	11.5	7.8	32.0

* אחוז העוברים את הבחינות מתוך הניגשים עולה על 90% בכל הקבוצות

¹⁶ ההתאמה היחסית בין ההקבצה לבין מספר יחידות הבחינה אליהן יגש התלמיד משתנה מאוד בין בתי-הספר השונים.

בצד היקפי ההיבחות הדומים בקרב משתתפי התכנית ובקרב כלל התלמידים בחינוך העברי, יש פערים משמעותיים בהיקפי הנבחנים במספר יחידות גבוה (4-5 יחידות). ביחס לכלל התלמידים יוצאי אתיופיה בארץ גם בתחום זה יש יתרון לתלמידי התכנית, בעיקר באנגלית. בשנת 2010 אחוז התלמידים שניגשו לבחינת הבגרות במתמטיקה בהיקף של 4-5 יחידות לימוד עמד בקרב כלל התלמידים בחינוך העברי על 32%, בקרב כלל יוצאי אתיופיה על כ-8%, ובקרב תלמידים יוצאי אתיופיה בבתי-ספר המשתתפים בתכנית על 11.5%. באנגלית, אחוז התלמידים שניגשו לבחינה בהיקף של 4-5 יחידות לימוד עמד על 62% בקרב כלל התלמידים בחינוך העברי, כ-31% בקרב כלל יוצאי אתיופיה וכ-53% בקרב משתתפי התכנית. (לוח 4).

ב. שינויים בהיקף יחידות הבחינה לאורך שנים, בבתי-ספר שהשתתפו בתכנית במשך שלוש שנים לפחות

כפי שראינו, משתתפי התכנית נבחנים במספר יחידות גבוה יותר מאשר כלל יוצאי אתיופיה. ראוי לזכור עם זאת, כפי שתואר בפרק על הזכאות לתעודת בגרות, כי התלמידים יוצאי אתיופיה בבתי-הספר המשתתפים בתכנית היו בעלי הישגים גבוהים יותר בבחינות הבגרות גם לפני הפעלת התכנית. כעת נבדוק האם חל שיפור לאורך השנים במספר יחידות הבחינה (המשקף למידה במסלולי לימוד מתקדמים יותר) של תלמידים יוצאי אתיופיה התכנית **באותם בתי-ספר**, שהשתתפו בתכנית במשך שלוש שנים לפחות.

בלוח 5 ניתן לראות, כי במהלך השנים יש עלייה באחוז הנבחנים במספר יחידות לימוד גבוה (4 יחידות ומעלה) בקרב התלמידים יוצאי אתיופיה בבתי-הספר המשתתפים בתכנית. הדבר ניכר בעיקר באנגלית: בשנת 2005, לפני הפעלת התכנית, נבחנו כ-38% מתלמידי התכנית יוצאי אתיופיה ב-4 יחידות לימוד לפחות באנגלית, ועם השנים חלה עלייה, כשבשנת 2010 כ-51% מתלמידי כיתות י"ב יוצאי אתיופיה נבחנו בהיקף כזה. הבדל זה הוא משמעותי ביותר, שכן הוא מעלה באופן משמעותי את אחוז התלמידים שיכולים להיות זכאים לתעודת בגרות המאפשרת הרשמה לאוניברסיטה. במתמטיקה העלייה מתונה יותר, מכ-10% מהתלמידים בשנת 2005 (לפני הפעלת התכנית) לכ-11.5% בשנת 2010.

לוח 5: אחוז תלמידי כיתות י"ב יוצאי אתיופיה שניגשו לבחינות בגרות ב-4 יחידות לימוד או יותר במתמטיקה ובאנגלית ב-28 בתי-ספר שהשתתפו בתכנית בכל אחת מהשנים 2008-2010

	2010	2009	2008	2005 (לפני התכנית)	
	585	547	444	414	מספר תלמידים
	11.4	9.5	9.5	9.9	מתמטיקה
	50.8	47.5	42.1	37.9	אנגלית

לסיכום, בבתי-הספר המשתתפים בתכנית שלוש שנים לפחות יש עלייה משמעותית באחוז התלמידים יוצאי אתיופיה הנבחנים בהיקף יחידות לימוד גבוה באנגלית. ישנה עלייה גם באחוז הנבחנים בהיקף יחידות גבוה במתמטיקה, אך עלייה זו מתונה יותר.

עם זאת, יש לזכור כי הישגיהם הלימודיים של תלמידי כיתות י"ב בשנת תש"ע (2009/10) עדיין אינם משקפים את העבודה הממוקדת של הגופים המפעילים לקידום תלמידים בחטיבות הביניים להקבצות

הגבוהות, אשר נעשית ברובה החל משנת 2009. ייתכן שניתן יהיה לראות שינוי משמעותי בהיקף יחידות הבחינה אליהן ניגשים תלמידי התכנית בעוד 3-5 שנים, כאשר מי שהם תלמידי החטיבה כיום יסיימו את לימודיהם בבית-הספר התיכון.

5. סיכום

בשנים האחרונות חל שיפור בהישגיהם בבחינות הבגרות של כלל התלמידים יוצאי אתיופיה, אם כי קיימים עדיין פערים משמעותיים בין הישגיהם לבין הישגי כלל התלמידים בחינוך העברי. השיפור בהישגיהם של התלמידים שהשתתפו בתכנית לאורך השנים תרם למגמה זו. בשנים קודמות מספר המשתתפים בתכנית היה גדול יותר, וחלק מהתלמידים שהיו בעבר בתכנית הפסיקו להשתתף בה כתוצאה מהצמצום התקציבי, אך ייתכן ששנות ההשתתפות שלהם בכיתות נמוכות יותר תרמו להישגיהם בכיתה י"ב.

כאשר מסתכלים על הישגי תלמידי כיתות י"ב המשתתפים בתכנית בשנת תש"ע (2009/10) עולה כי שיעורי הזכאות לתעודת בגרות של התלמידים בתכנית, ובעיקר של הבנות, קרובים לאלו של שאר התלמידים החינוך העברי. עם זאת, הפער בזכאות לתעודת בגרות המאפשרת הרשמה לאוניברסיטה ביחס לכלל האוכלוסייה גדול יותר.

על מנת לבחון את מידת השפעת התכנית על הישגי התלמידים נערך לראשונה בדוח מחקר זה ניתוח המתייחס לשינויים בהשפעת התכנית לאורך שלוש השנים תשס"ח-תש"ע (2007/8-2009/10), המאפשר ללמוד על העלייה בהשפעת התכנית עם הגידול בחשיפת התלמידים לתכנית.

מכלול הנתונים מצביע על השפעה משמעותית של התכנית על הישגיהם של התלמידים יוצאי אתיופיה שהשתתפו בה, בכל מדדי בחינות הבגרות שנבדקו. בבתי-ספר שהשתתפו בתכנית במשך שלוש שנים לפחות, נמצאה עלייה משמעותית בהשפעת התכנית לאורך שנות הפעלתה בבית-הספר. כלומר, ככל שהתלמידים נחשפו לתכנית לאורך יותר שנים, השפעתה על הישגיהם הייתה גדולה יותר. זאת, הן בהיבט של גידול ביתרון לעומת תלמידים יוצאי אתיופיה בעלי מאפיינים דומים, שלא השתתפו בתכנית, והן בצמצום הפערים בהשוואה לתלמידים שאינם יוצאי אתיופיה באותם בתי-ספר. ההשפעה ניכרת במיוחד בקרב תלמידים בעלי הישגים נמוכים במבחני המיצ"ב שנערכו בהיותם בכיתה ח, כלומר, התלמידים החלשים ביותר. בנוסף, באותם בתי-ספר שהשתתפו בתכנית במשך שלוש שנים לפחות, נמצאה עלייה משמעותית באחוז התלמידים הנבחרים בהיקף יחידות בחינה גבוה, בעיקר באנגלית, ובמידה פחותה, גם במתמטיקה. נתון זה משקף את המאמצים שעושה התכנית, יחד עם בתי-הספר, על מנת לקדם את תלמידיה לרמות לימוד גבוהות. תרומות אלה של התכנית להישגי התלמידים בבחינות הבגרות מצטרפות לתרומות לרווחת התלמידים ולהישגיהם לאורך שנות לימודיהם בחטיבת הביניים ובבית-ספר תיכון, עליהן הצביע המחקר בשלבים קודמים.

בפני התכנית עומדים עדיין אתגרים משמעותיים, ובהם, חיזוק הישגיהם של הבנים, התמודדות עם הקשיים שבלמוד השפה האנגלית, וקידום התלמידים לרמות לימוד גבוהות יותר והשגת תעודות בגרות איכותיות יותר. יש לזכור כי התכנית עדיין לא הגיעה למיצוי הפוטנציאל שלה, הן משום שרק

החל משנת הלימודים האחרונה סיימו את לימודיהם בבית-הספר התיכון תלמידים שקיבלו סיוע מהתכנית מאז תחילת לימודיהם בחטיבת הביניים, והן משום שחלק ממאמצי התכנית (לדוגמה, בנושא קידום תלמידים להקבצות גבוהות יותר) התפתחו רק בשנים האחרונות. בשנים הבאות ניתן יהיה להמשיך ולבחון את השפעת התכנית על תלמידים שמיצו את מרב התמיכה שהיא יכולה לספק להם.

ביבליוגרפיה

אקלה, ר. 2011. **דוח רבעוני רבעון שני תשע"א**. הפרויקט הלאומי לקהילה האתיופית בישראל, ירושלים.

בן רבי, ד.; ברוך-קוברסקי, ר.; קונסטנטינוב, ו. 2011. **הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה - תכנית הסיוע הלימודי. מחקר מסכם**. דמ-577-11. מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל, ירושלים.

ברוך-קוברסקי, ר.; כהן-נבות, מ. 2009. **הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה - מרכזי נוער 2008 - דוח הערכה שני**. דמ-531-09. מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל, ירושלים.

ברוך-קוברסקי, ר.; כהן-נבות, מ. 2009. **הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה - התכנית למניעת השימוש בסמים ואלכוהול 2008 - מחקר הערכה**. דמ-544-09. מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל, ירושלים.

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. 2010. **הקהילה האתיופית בישראל לרגל חג הסיגוד, הודעה לעיתונות, 2010**. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, ירושלים.

כאהן-סטרבצ'ינסקי, פ.; עמיאל, ש.; לוי, ד. קונסטנטינוב, ו. 2012. **דור ראשון ודור שני של יוצאי אתיופיה וברית-המועצות לשעבר - דמיון ושוני**. מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל, ירושלים (טרם פורסם).

כהן-נבות, מ.; ברוך-קוברסקי, ר.; לוי, ד.; קונסטנטינוב, ו. 2008. **תכנית SPACE של הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה: הסיוע הלימודי ומרכזי הנוער (2005/6-2006/7) מחקר הערכה**. תמ--08-28. מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל, ירושלים.

כהן-נבות, מ.; לוי, ד.; קונסטנטינוב, ו.; עוואדיה, א.; ברוך-קוברסקי, ר.; חסין, ט. 2009. **מיפוי דרכי הפעולה של בתי-הספר היסודיים וחטיבות הביניים לקידום התלמידים המתקשים**. דמ-509-09. מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל, ירושלים.

כפיר, ד.; אלרועי, א. 1998. **ארגון כיתות והקבצות וניצול סל-הטיפול בחטיבות הביניים - תשנ"ג-תשנ"ה**. המכון לחקר הטיפול בחינוך, ירושלים.

ליפשיץ, ח.; אגור, מ.; מרגולין, ת.; ניסים, ר.; רוזנברג, ל. 2005. **הערכת פרויקט PACT לילדים יוצאי אתיופיה בגיל הרך ומשפחותיהם. סוגיות נבחרות להעמקה בסוף שנת ההפעלה השישית ליישום הפרויקט**. מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל, ירושלים (לא פורסם)

ליפשיץ, ח.; אגור, מ. 2004. **הערכת פרויקט PACT לילדים יוצאי אתיופיה בגיל הרך ומשפחותיהם. תכניות 'תגבור בוקר' בבתי-הספר**. מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל, ירושלים, (לא פורסם).

מנגשה, נ. 2010. **הצגת סיכום שנת פעילות סיוע לימודי ומרכזי נוער**. הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה. ירושלים.

מנגשה, נ. 2009. **דוח רבעוני ספטמבר-דצמבר 2008**. הפרויקט הלאומי של עולי אתיופיה, ירושלים.

משרד החינוך, חוזר מנכל תשס"ט 3(א). ירושלים.

קאהן, ס.; לינצ'בסקי, ל.; איגרה, נ. 1995. "השפעת רמת ההקבצה על ההישגים במתמטיקה בחטיבות הביניים". *מגמות* ל"ז (2-1): 76-93.

רגבי, ע.; גולדשמידט, נ.; גליקמן, ח. 2011. *תלמידים יוצאי אתיופיה במערכת החינוך בישראל בראי נתוני המיצ"ב תשס"ז-תש"ע*. משרד החינוך, ראמ"ה - הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך. תל אביב.

Cheunga, C-K.; and Rudowicza E. 2003. "Academic Outcomes of Ability Grouping Among Junior High School Students in Hong Kong". *The Journal of Educational Research* 96(4):241-254.

Chisaka, B.C. 2002. "Ability Grouping in Zimbabwe Secondary Schools: A Qualitative Analysis of Perceptions of Learners in Low Ability Classes". *Evaluation And Research In Education* 16(1):19-34

Dar, Y.; and Resh, N. 1996. "Exploring the Persistence of Academic Achievement Gaps". In: *Research in Sociology of Education and Socialization*. Pallas, A. (Ed.). pp. 216-233. JAI Press, Greenwich, CT.

Feliciano, C. 2012. "The Female Educational Advantage Among Adolescent Children of Immigrants". *Youth & Society* 44 (3):431-49.

Hallam, S.; and Ireson, J. 2006. "Secondary School Pupils' Preferences for Different Types of Structured Grouping Practices". *British Educational Research Journal* 32(4):583-599

Hallinan, M.T. 2003. "Ability Grouping and Student Learning". *Brookings Papers on Education Policy* pp. 95-124 Brookings Institution Press, Washington.

Ireson, J.; Hallam, S. 2009. "Academic Self-concepts in Adolescence: Relations with Achievement and Ability Grouping in Schools". *Learning and Instruction* 19:201-213.

Ireson, J.; Clark, H.; and Hallam, S. 2002. "Constructing Ability Groups in the Secondary School: Issues in Practice". *School Leadership & Management* 22(2):163-176.

Kerckhoff, A.C. 1986. "Effects of Ability Grouping in British Secondary Schools". *American Sociological Review* 51(6):842-858

Mulkey, L.M.; Catsambis, S.; Steelman, L.C.; and Crain, R.L. 2005 "The Long-term Effects of Ability Grouping in Mathematics: A National Investigation". *Social Psychology of Education* 8:137-177.

Resh, N. 1999. "Injustice in Schools: Perception of Deprivation and Classroom Composition". *Social Psychology in Education* 3:103-126.

Shavit, Y.; and Williams, R.A. 1985. "Ability Grouping and Contextual Determinants of Educational Expectations in Israel." *American Sociological Review* 50(1):62-74.

Stuart, E.A. 2010. "Matching Methods for Causal Inference: A Review and a Look Forward". *Statistical Science* 25(1):1-21.

Worthy, J. 2010. "Only the Names Have Been Changed: Ability Grouping Revisited". *Urban Review* 42:271-295

נספחים

נספח א: מאפייני התלמידים

לוח א1: המאפיינים העיקריים של כלל תלמידי י"ב המשתתפים בתכנית בשנים תשס"ח-תש"ע (2007/8-2009/10)

משתתפים בתכנית			
2009/10	2008/9	2007/8	
472	599	544	מספר התלמידים (N)
34.5	30.9	39.7	% בנים
74.4	50.1	32.7	% ילידי ישראל
4.8	4.8	4.9	מספר ממוצע של ילדים במשפחה
73.9	73.9	73.8	% משפחות עם +4 ילדים
55.6	53.6	56.3	% משפחות עם +5 ילדים
100	100	100	השכלת האם - סך-הכל
56.1	55.4	58.5	לא למדה כלל
14.5	14.4	13.2	פחות מיסודית
22.9	24.9	22.4	יסודית/חטיבת ביניים
6.6	5.3	5.9	תיכונית או יותר
51.5	59.8	59.2	לומדים בבית-ספר ממלכתי-דתי
100	100	100	לומדים בבית-ספר עם אחוז אתיופים - סך-הכל
25.8	32.9	38.4	עד 9%
50.6	37.7	43.2	10% - 24%
18.9	26.2	14.0	25% - 49%
4.7	3.2	4.4	+50%
60.2	56.9	48.9	% זכאות כללית לבגרות
42.4	34.1	30.7	% עוברים סף האוניברסיטה
75.6	76.1	74.8	ציון ממוצע (עם בונוסים)
100	100	100	מספר יחידות במתמטיקה - סך-הכל
25.4	32.5	33.1	0 (לא ניגשו)
1.9	-	-	1
61.2	57.6	57.7	3
10.0	9.2	7.7	4
1.5	0.7	1.5	5
100	100	100	מספר יחידות באנגלית - סך-הכל
12.5	12.5	16.4	0 (לא ניגשו)
34.7	44.6	40.6	3
42.8	33.6	34.0	4
10.0	9.3	9.0	5
50.3	48.4	46.8	אחוז זכאות ממוצע של יוצאי אתיופיה בשנת 2004/5 באותם בתי-ספר
65.8	66.5	66.1	אחוז זכאות ממוצע של ישראלים ותיקים בשנת המחקר באותם בתי-ספר
7.1	7.2	7.2	מדד טיפוח ממוצע באותם בתי-ספר
57.0	56.6	51.6	ציון ממוצע במיצ"ב בכיתה ח (רק נבחני מיצ"ב)

נספח ב: שיטת הניתוח לבחינת השפעת התכנית על ההישגים בבחינות הבגרות

הניתוח הסטטיסטי התבסס על יצירת קבוצת השוואה של תלמידים שלא השתתפו בתכנית, אך דומים במאפייניהם לתלמידים שהשתתפו בה. המאפיינים שהיוו בסיס להשוואה הם מאפיינים שנמצאו משפיעים באופן מובהק ועקבי על הישגי התלמידים, במודלים שונים של רגרסיה ליניארית:

- ◆ מין התלמיד.
- ◆ זרם בית-הספר בו הוא לומד (ממלכתי או ממלכתי-דתי).
- ◆ ארץ הלידה של התלמיד (יליד הארץ או יליד אתיופיה).
- ◆ אחוז זכאות לבגרות בקרב ישראלים ותיקים בבית-הספר בשנת המחקר (לפי 5 קבוצות: עד 19%, 20%-39%, 40%-59%, 60%-79%, 80% ויותר).
- ◆ אחוז זכאות לבגרות בקרב יוצאי אתיופיה בבית-הספר בשנת 2005 (לפי אותן 5 קבוצות). משתנה אחרון זה מייצג את ההישגים הצפויים לתלמיד יוצא אתיופיה באותו בית-ספר לפני ההשתתפות בתכנית.
- ◆ בניתוח השני צורף גם המשתנה הישגי התלמיד האישיים במבחני המיצ"ב בשנת 2005, כאומדן של הישגי התלמיד לפני ההשתתפות בתכנית, במקום המשתנה של אחוז זכאות לבגרות בקרב יוצאי אתיופיה בבית-הספר בשנת 2005. לצורך הניתוח חושב ציון מיצ"ב ממוצע למקצועות שפה, אנגלית, מתמטיקה ומדעים וחולק ל-5 קבוצות (עד 39, 40-49, 50-59, 60-69 ו-70 ומעלה). במקביל, מניתוח זה הוצא הנתון של הישגי כלל תלמידי בית-הספר יוצאי אתיופיה בבחינות הבגרות בשנת 2005.¹⁷

בשני הניתוחים התלמידים המשתתפים בתכנית חולקו לתאים על פי שילוב המאפיינים הנ"ל (בסך-הכל 200 תאים אפשריים). במקביל, חולקו לתאים באותה שיטה כל התלמידים יוצאי אתיופיה בבתי-הספר הממלכתיים והממלכתיים-דתיים שלא השתתפו בתכנית. מספר התלמידים בכל תא בקבוצת ההשוואה שוקלל על פי מספר התלמידים בתא המקביל בקבוצת הניסוי. באופן זה, נוצרו שתי קבוצות הזהות במאפייניהן למעט ההשתתפות בתכנית.

¹⁷ זאת, משום שיש מתאם גבוה בין ההישגים האישיים של התלמיד במיצ"ב בשנת 2005 לבין הישגים בית-ספריים של יוצאי אתיופיה בבחינות בגרות באותה השנה.

**נספח ג: זכאות לבגרות וזכאות לבגרות המאפשרת קבלה לאוניברסיטה בקרב כלל התלמידים
 בחינוך העברי הממלכתי והממלכתי-דתי וכלל יוצאי אתיופיה¹ בשנים תשס"א (2000/1) –
 תש"ע (2009/10)**

תש"ע 2010	תשס"ט 2009	תשס"ח 2008	תשס"ז 2007	תשס"ו 2006	תשס"ה 2005	תשס"ד 2004	תשס"ג 2003	תשס"ב 2002	תשס"א 2001	
										כלל התלמידים בחינוך העברי
76,930	73,416	72,989	74,899	74,350	76,322	77,596	74,982	75,088	71,193	מספר התלמידים (N)
61.8	61.3	60.0	59.9	60.2	58.9	62.0	62.8	62.4	62.0	זכאות לתעודת בגרות
										זכאות לתעודת בגרות המאפשרת קבלה לאוניברסיטה ²
53.5	53.2	52.9	53.1	53.6	51.8	53.3	54.5	54.1	53.8	
										כלל יוצאי אתיופיה
3,050	2,760	2,207	2,131	2,130	2,134	2,056	1,820	1,644	1,614	מספר התלמידים (N)
42.2	39.9	35.7	37.0	34.7	35.8	44.0	42.6	42.7	37.9	זכאות לתעודת בגרות
										זכאות לתעודת בגרות המאפשרת קבלה לאוניברסיטה ²
24.3	23.9	21.7	20.1	19.9	18.4	20.7	19.6	17.7	15.0	

¹ אחוז מתלמידי כיתות י"ב בבתי-הספר בחינוך העברי הממלכתי והממלכתי-דתי המגישים לבגרות

² תעודת בגרות הכוללת לפחות 4 יחידות בחינה באנגלית